

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00553651 (P)

2012

В. 562

УКРАЇНСЬКІ
ДРАМАТИЧНІ ВИСТАВИ
В ГАЛИЧИНІ.

В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТЯ.

(ЗАМІТКИ Й МАТЕРІЯЛИ).

ПОДАВ

МИХАЙЛО ВОЗНЯК.

*Відбитка з „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“
тт. LXXXVII—LXXXVIII.*

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

УКРАЇНСЬКІ
ДРАМАТИЧНІ ВИСТАВИ
В ГАЛИЧИНІ.

В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ЄТОЛІТЯ.

(ЗАМІТКИ Й МАТЕРІЯЛИ).

ПОДАВ

МИХАЙЛО ВОЗНЯК.

*Відбитка з „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“
тт. LXXXVII—LXXXVIII.*

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Веднарського.

1 р 20к.

УКРАЇНСЬКІ

ДРАМАТИЧНІ ВИСТАВИ

В РАЙОННІЙ

В ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ВІДПОВІДІ

(НАРИСІВ ВІД ПІСЬМА)

ТОМАШ

МАНУСКОП

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

АН УРСР

№ И-35216

Українські драматичні вистави в Галичині

в першій половині XIX століття¹).

(З а м і т к и й м а т е р і я л и).

Подав Михайло Возняк.

I.

Розвій українських драматичних вистав у Галичині стояв у своїх починах під впливом західньо-європейського через польські драматичні вистави і польську драматичну літературу; разом ішов він паралельно до розвою українського театру взагалі. Виравді український театр не переходив усіх тих фаз, які переходила драма в західній Європі, бо православна церква або ворожо віднесла ся до нього, або що найменше не допускала його до себе; одначе вагу драматичних вистав для культурного життя зрозуміли інтелігентні Українці скоро та вже в 17 в. школа львівського братства вибрала драму як спосіб релігійної пропаганди. Мабуть в полемічній цілі против унії перекладено грецьку трагедію, приписувану Григорієви Назіанзенському „Χριστός πάσχωρ“, та видано тільки „Верше съ трагедіи Христось пасхонтъ“ (Львів, 1630 р.)²).

Українські школи йшли за прикладом польських шкіл. Як у кождім майже місті давньої Польщі, де тільки осіли Єзуїти, відігравали без сумніву й ученики львівських шкіл зразу латинські, а потім польські діяльоти; одначе до нас дійшли тільки скупі звістки про такі вистави. Зрештою в отсій статі й не

¹) Читано на семінарі Проф. Д-ра Ол. Колесси.

²) О. М. Огоновський — Исторія литературы русской, ч. I, Львів, 1887, ст. 342.

ходить о повноту таких згадок, а тільки о виказанне, що пізнійші українські драматичні вистави в Галичині, які мали місце між иншим у мурах українського духовного семінара у Львові, продовжали тільки давню шкільну традицію, давнійші шкільні вистави.

Драматичне представлення устроїла шкільна молодіж на честь і прийняте архієпископа Івана Соліковського в червні 1583 р., а описує його консуль Вартоломей Зіморович у своїй хроніці міста Львова¹⁾. В тій самій хроніці стрічають ся ще два рази звістки про публичні вистави у Львові, під р. 1611 з нагоди здобуття Смоленська від Москви, а 1622 р. з нагоди свята канонізації Ігнатія Льюолі і Ксаверія. Більше ніж 50 осіб, не вчисляючи підрядних роль, виступає в штуці в 5 актах, переплітаній інтермедіями: *Rupsyma panna i męzczeniczka, albo Tuzydai przemienionu*. Відограно сей діяльот у вірменській колетії у Львові 1666 р.²⁾.

У хроніці Дениса Зубрицького, оснований на документах архіву міста Львова, находить ся тільки в однім місці побіжна згадка про ученицькі вистави³⁾. Під датою 1711 р. пише Зубрицький, що львівських Жидів увільнено від обовязку позичати одіж студентам і ректорови міської школи до грання комедії. В єзуїтських школах, заложених у Львові 1608 р., грано 1719 р. діяльот п. з. „*Facilis descensus Averni a Vitoldo, nuper imperii comite, mox carceris a sua sponte daemonis mancipe*“⁴⁾. Тамже представлено діяльот: *Dziwne zrzadzenie mądrości boskiej Rubikana, albo Szach-Nadira, króla Persji z pasterza i głowy lotrów na wezyrstwo i królewstwo wynoszące*. Щоби почитити воеводу Климентія Браницького, відограли ученики єзуїтських шкіл трагедію Андрія Филипецького: „*Leo filozof, cesarz wschodu*“.

Постійної театральної сцени або хотяйби зорганізованої театральної трупи не бачила Галичина до 1776 р. Що йно

¹⁾ В. Zimorowicz — *Historya miasta Lwowa, przez... konzula niegdyś tegoż miasta po łacinie napisana, a teraz na polski język przez Marcina Piwockiego przełożona*, Львів, 1835, ст. 235—236.

²⁾ Wł. Chomętowski — *Dzieje Teatru Polskiego od najdawniejszych czasów do r. 1750*, Варшава, 1870, ст. 81—84.

³⁾ Денис Зубрицький — *Kronika miasta Lwowa*, Львів, 1844, стор. 272.

⁴⁾ К. Estreicher — *Teatra w Polsce*, Краків, 1879, т. III, стор. 108.

в сім році для вдоволення потреб німецьких урядників — звісно, що 1772 р. прилучено Галичину до Австрії — прибув до Львова німецький театр Геттерсдорфа. Це був саме початок німецького театру у Львові, який субвенціонувала Галичина майже сто літ у значній частині з краєвих фондів¹⁾. Польська театральна трупа прибула до Львова перший раз аж 1780 р. під проводом Томи й Агнішки Трусколявських²⁾. Однак вона вибула у Львові ледви рік, бо не могла видержати конкуренції з німецьким театром і виїхала до Люблина.

Продовжуючи традицію львівських шкіл і під вражінням вистав польської театральної трупи, питомці українського духовного семінара, який недавно 1783 р. заснував цесар Йосиф II, давали кілька разів від 1794 р. в семінарських мурах драматичні вистави, розуміється, польські. На початок грали шкільні комедії Богомольця, бо в них нема жіночих ролей, а далі й інших авторів. Поміж питомцями, що брали участь у тих представленнях, визначався правдивим драматичним талантом питомець Йосиф Чернецький. Від 1797 р. оживилися ці вистави, почали частіше повторюватися і стягати до себе численнішу публіку з поза murів духовного семінара. Бо в тім році придбав семінарський театр нову драматичну силу в особі Івана Стоцькевича, що саме 1797 р. вступив на теологічний виділ³⁾.

Наділений літературним хистом, звернув Стоцькевич на себе увагу проф. Гана, що заохотив його посвятити свої спосібності польській літературі. Він переклав на польську мову віршами іділічно-сентиментальну поему „Der Frühling“ — Wiosna, роєма Kleysta, видану 1802 р., а крім того перекладав і перероблював багато драматичних штук для семінарського театру⁴⁾.

¹⁾ Stanisław Replowski — Teatr polski we Lwowie 1780—1881, Львів, 1889, ст. 14.

²⁾ *ibidem*, ст. 14. Твердження Добрянського в Перемишлянині, ст. 68, повторене потім і в передруці в „Історії єпископів“, ст. 72—73 (Госаковській Василій), немовби „передь рокомъ 1794 не было жадного представлення театрального въ польскѣмъ нарѣчїю въ Львовѣ“, немовби „первый крокъ къ тому предпрїяли и здѣлали тогдашніи питомці общога сѣменища въ томъ роцѣ“, неправдиве, як виходить з вище сказаного.

³⁾ Teatr polski, ст. 7—8; Stanisław Replowski — Teatr ruskі w Galicji, Львів, 1887, ст. 4; Перемишлянинъ на 1856 р. ст. 68; Антін Добрянський — Історія єпископів, Львів, 1893, ст. 72—73; Wiosna, роємат Е. С. Kleysta, Львів, 1802, ст. 62—63, передмова Л. Петкевича.

⁴⁾ Іван Стоцькевич уродився в перемиській дієцезії 1779 р. Скінчивши в вісімнадцятирічній віці життя гімназію у Ряшові, записався на

Зберіг ся зміст одної такої драми одноактової, перекладеної з німецького. Пепловський і Пяткевич дають її заголовок „Lekko-myślność i dobre serce“, а Добрянський „Syn marnotrawny“¹⁾. Представлювано її в останні дні мясниць, а головну роль грав у ній сам Стоцкевич. Се історія молодого чоловіка, гуляки-сина, що позатягав на імя свого батька численні довги. А що батько не мав звідки їх заплатити, тому посадили його до тюрми. Марнотравний син отямив ся; йому стало жаль батька, проте вступив до війська та призбирав там тільки грошей, що викупив батька з тюрми.

Про дальші вистави в мурах семінара згадуєть ся аж під рр. 1829 і 1830. В тих роках відбули ся в мясниці театральні вистави, що здобули собі тоді в цілім Львові голосну славу. Про сі вистави висловлював ся з великою похвалою сам директор тодішнього польського театру, заслужений також для польської драматичної штуки Іван Камінський. В мужеських ролях відзначили ся тоді питомці Ковальський, Шудлинський і Урицький, а в жіночих Слоневський. Кілько було вистав, хто займав ся ними, які грали штуки, Добрянський, що згадує про сі вистави, не говорить, на жаль, про се. Се одно певне, що ті вистави відбували ся у польській мові так само, як попередні, бо раз тоді був такий дух у семінарі, а друге за тим промовляє присутність польської публіки на виставах.

Дві дальші вистави відбули ся 1833 або 1834 р. В тих представленнях брав живійшу участь о. Онуфрій Ганкевич, півнійший парох Вовча, турчанського повіту. Декорацій і костюмів випозичив питомцям на ті представлення директор польського театру Камінський, що й сам був присутний на них. Хорові і сольові співи подобали ся йому так дуже, що він почав навіть

львівський університет. Дня 14 липня 1803 р. покинув Стоцкевич семінарські мури та одержав небавком висвячення, а потім і парохію в околиці Дрогобича, де в цвітї віку, маючи ледви 28 літ, умер „той муж повний найкрасних надій“. Покинули ся по нім поезії, які зберігає у себе „якась зависна рука“. Розумієть ся, писав їх у тодішнім „języku ojczyzyny“, читаний добре в польській літературі, передусім в письменниках золотого віку. Тому на студії польської літератури посвячував увесь час, вільний від станових занять. (Wiosna, 1822. Передмова Петкевича).

¹⁾ Рукопись сеї драми находить ся у д. Ів. Ем. Левицького. Чи не є ся драма перерібною драми, надрукованої у збірнім варшавським виданню 1794 р.: *Teatr polski czyli zbior komedyi drammy tragedyi* (усіх 56 томів).

вербувати співаків-солістів до свого театру таї обіцював їм добру плату. Хором управляв пізнійший міністеріяльний радник Григорій Шашкевич, що й сам мав дуже гарний тенор. У грі відзначили ся звісні вже Ковальський і Слоневський, а крім того Ріпецький. Представляли штуку про Петра Великого в польській мові ¹⁾).

Шкільна традиція, вплив вистав польських труп і спольованне тодішніх галицьких Українців мали се в наслідку, що в українськїм семінарі відбували ся представлення довший час у польській мові. Та 1835 р. видав Осип Лозинський „Ruskoje Wesile“, першу систематичну збірку весільних обрядів і пісень. З тої книжки довідали ся українські питомці, що український мужик має богаті завязки драматичної поезії у своїх весільних обрядах. І от повстала поміж семінаристами гадка відограти в спосіб драматичної вистави мужицьке весілле з його піснями та обрядами. В роках 1837—1841 повіяло в семінарі свобіднійшим духом по уступленню з ректорства о. Телиховського, що стояв дуже на перешкодї розвойови сценічних представлень у семінарі, що не терпів ніяких вибриків і карав гостро за куренне люльки та за перебиранне себто відограванне питомцями маленьких звичайно імпровізованих штук, а радше гумористичних діяльоів. І видно, що ся невинна забава дуже подобала ся питомцям, коли вони не покидали її помимо заказів і кар. З одним і другим ховали ся по кутах, та мимо того, а може саме ддятого діяльої, імпровізовані Мохом і його товаришами, робили дуже сильне вражінне на слухачів, нераз просто очаровували цілий семінар і давали на цілий тиждень тему до розмови ²⁾).

Під сю пору були в семінарі дуже гарні духові сили. Між питомцями було тоді декількох людей наділених сценічними способностями, з гарним акторським і ораторським талантом, а передовсім визначували ся між ними Мох, Кашубинський і Твардієвич. Вони передягали ся часом за Жидів, мужиків, економів й інші подібні фітури та відгравали перед питомцями короткі гумористичні діяльої, щось в роді давніх інтермедій.

Коли ректорство обіймив Яхимович, він не то що не перешкаджав інтелектуальним розривкам своїх вихованків і не ка-

¹⁾ Ів. Франко — До исторій нашого одродження, Зоря 1886, ст. 271 і 272.

²⁾ Ів. Франко — Рускій театр въ Галичинѣ, Зоря, 1885, ч. 23, ст. 268 і 269; Perłowski — Teatr ruski, ст. 7.

рав нікого за се, але й сам заохочував питомців до устроювання формальних театральних вистав. Доси грали польські штуки. Яхимович завів виклад церковно-славянської мови й обряду, заохочував питомців читати церковні книжки ¹⁾ і тим розбудив почуте можности українських вистав, а першою пробою української театральної вистави саме було відограєння українського весілля з усіми обрядами та пречудовими піснями ²⁾ — найправдоподібніше по книжці Лозинського.

Друга половина 30-х р. се той час, коли духовний семінар взяла таку живу участь в відродженню галицької України. В часі обнятя ректорату Яхимовичем уже опустили семінарські мури Маркіян Шашкевич й Іван Вагилевич, але в середині були ще Яків Гоковацький, Антін Могильницький, Микола Устиянович, Михайло Козанович, Михайло Вербицький, Осип Шухевич, Келестин Скоморівський (Долинянєнко), Софрон де Витвицький і багато інших, що позанимали пізнійше більше або менше видні становища чи в галицько-українській літературі, чи в публичнім житю. Ректором був Яхимович тільки чотири роки, а то від жовтня 1837 р., коли уступив з того місця строгий і педантичний Телиховський, до р. 1841. В тім році зівстав помпейо-політанським єпископом *in partibus* і львівським суфраганом, тому й уступив з ректорства.

Та вражінне вистави українського весілля на питомців було за сильне, щоби вона проминула безслідно. Тому хоч уступив ліберальний Яхимович, одушевлення до вистав не зменшило ся. Доказом правдивости сього твердження є оповідання про одну таку виставу д-ра Ів. Франка, яке записав він від учасника польських конспірацій 1842—1846 р., пізнійшого урядника Товариства Кредитового земського у Львові, Аполінарія Стоковського. На пущенне 1842 р. устроєно саме сю театральну виставу, на якій був присутний і Аполінарій Стоковський. Режисером був танцістр Пардіні, а костюми визичено семінаристам із польського театру. Вистава складала ся з кількох сцен, переважно імпровізованих. Представляли ярмарок, українське весілле і вибір рабіна ³⁾.

¹⁾ Стефан Качала — Згадка за бл. п. Григорія Яхимовича, митрополита галицької Руси, выголошена вь Тернополи 1865, Львів, 1868, ст. 5. Про Яхимовича: Дмитро Вінцковський — Григорій Яхимович и современное русское движение, Львів, 1892.

²⁾ Крім д-ра Франка і Пепловського ще: Історія основанія и розвою русско-народного театру вь Галичинѣ. Коломия 1904, ст. 5.

³⁾ У весілліу грав передусім знаменито свою ролю вїйт. І так прим. нагорілу свічку чистив він в той спосіб, що наперед втикав пальці за

II.

Завдяки недавнім учасникам семінарських вистав побачили галицькі Українці 1848 р. перші прилюдні театральні вистави у своїй рідній мові. На жаль звістки про такі вистави продирали ся тільки рідко до тодішніх часописий. Відбували ся вони в рр. 1848, 1849 і 1850. Розпочала їх Коломия. Там був тоді парохом о. Іван Озаркевич, батько пізнійшого посла також о. Івана Озаркевича, а дід письменниці Наталії Кобринської. З задатками артистичного хисту в своїй натурі і поривами до чогось вищого, чим се, про що загально думало наше духовенство, при незломній енергії, яку оживив іще 1848 р., не жалуючи трудів ні коштів, зложив гарну аматорську трупу, яка в червні 1848 р. дала на перше представлення Котляревського „Наталку

пазуху, отерши їх о голе тіло, потім прикладав їх до рота, а послинивши знимав „злюдія“ зі свічки.

Вибір рабіна відбував ся в отсей спосіб: До старого рабіна приходять купа Жидів з молодим кандидатом на рабіньську гідність і просять його, щоби перепитав кандидата. Він приказує їм втишити ся, виносить величезну книгу та кладе її на стіл. Кандидат стоїть і тремтить, а старий рабін муркоче щось, бере ніж, зажмурює очи й втикає його вістрем у книгу, щоби хто не думав, що він якбудь сторонничо хоче питати кандидата. Отворивши книгу ножем, він муркотячи читає, читає у ній, а потім каже:

— Ну, сину, ту стоїть таке питання: чому когут зажмурює очи, коли піє?

Кандидат увесь стрепенув ся, хапаєть ся за пейси, за бороду, махає головою і охає, що на його долю випало таке трудне питання. Його товариші підповідають йому підшентом — та один дурнійше від другого, що очевидно викликує серед слухачів вибух сміху. Далі кандидат надумав ся, випростовуєть ся і говорить:

— Heiliger Cadyk! Я думаю, що когут піючи тому замикає очи, бо він уміє вже сю пісню на память.

— Добре, сину, добре! — каже рабін. І знову з попередніми церемоніями розгортає ножем книгу в иншій місці і проморкотівши завдає друге питання:

— А скажи мені, чому пес, заки положить ся спати, мусить обернути ся довкола?

І знову наступають турботні міни кандидата, підповідання Жидів, аж поки по глибокій розвазі кандидат не здобуваєть ся на відповідь:

— Heiliger Cadyk! Пес постунає так тому, бо шукає, чи хто не поклав йому подушки під голову.

— Добре, сину, дуже добре!

Настунає третє питання такого самого глибокого філософічного змісту:

Полтавку“ в перерібіці таки Озаркевича „На милуване нема силованя“¹⁾).

Як приняла публіка сю новину, найкраще свідоцтво того в листі Йосафата Кобринського до Якова Головацького з 8 червня 1848 р. „Сь театру іду, писав він, и зо мною кôлька соть Русинôв самых веселых. Не набувбысь на руском дивалѣ. Чудо не игра. — То инше дѣло чудо рôдне слово, видѣти народное дѣйствие. Дѣвчина на вôдданію или на милуванье нема силованье нынѣ вôдогради на коломыйском театрѣ, есть то перероблено из оперы Украинской тобѣ свѣдомой. Писеньки дуже удалиси всѣм намѣ. Музыка дуже пишна — а Нѣмцѣ так зрусилиси, чтобысь казавѣ не Нѣмцѣ“²⁾. Постановлено, що кожного четверга, в день засідань Коломийської руської Ради, має відбувати ся українська драматична вистава. Тяжше мала ся справа в репертуаром. „Брате, просив Кобринський Головацького в тім самім листі, присилай твои всѣ театры комедіи и трагедіи що лишь маешь, а и чѣм борше то перероблю абы було що грати. Есть у тебе Дмитро Самозванец-Ермак и пр. Скоро получишь сее письмо, бери посланця умисного и шли нимѣ книги яки маешь театральни минѣ до Косова. Стокми посланця а и его

— Коли два пси біжуть за зайцем, один білий з них, а другий чорний, то перед котрим з них утікає заяць дужше?

Яке питання, така була й відповідь:

— Заяць утікає дужше перед білим, бо думає, що сей роздяг ся до сорочки, щоби швидше бігти за ним.

Коли кандидат ось так знаменито відповів на всі три питання, старий рабін признавав його спосібним бути рабіном і його наслідником. Жиди піднимали радісний крик, заводили танець довкола нововибраного, який зі свого боку витав їх віршованою промовою.

На тій виставі був присутний ректор семінара й деякі каноніки, а також численна світська публіка з міста запрошена*). Крім хлопських ріль вела ся ціла вистава в польській мові так, що вистава українського весілля в часу ректорату Яхимовича була, здасть ся, першою і останньою виставою в українській мові до 1848 р.

¹⁾ Про сю виставу: Зоря Галицка, 1850, ч. 23, ст. 137; Пч ола, 1849, ст. 39.

²⁾ Кореспонденція Головацького в Бібл. Нар. Дому у Львові, ч. 1254; Проф. Кирило Студинський — Кореспонденція Як. Головацького в літах 1835—1859, ст. 259.

*) Ів. Франко — Матеріали і уваги до історії австро-руського відродження 1772—1848. II. Оъяви русько-польського братаня 1842 р. Жите і Слово, Львів 1895, т. III, ст. 114—115.

заплачу. Лишь не забудь — Бо то идет о руское... Маем уже 3 штуки на три театри наперед а далѣ не утнемъ? Але на Бога надѣя¹⁾.

І хоч як невинні були сі вистави, все таки стрічали ся з перепонами з боку Поляків. Про перекупленне актора натякнув у своїм листі до Якова Головацького о. Григорій Боднар, людина з претенсіями до поезії (під псевдонімом Жукотинський), що два рази відійшов з вистави „Дівка на відданю“ або „На миловане нема силovanja“ задоволений, як рідко коли з польського або німецького театру у Львові: „Я чувемъ же якогось пѣдплатили були Актора въ самъ день завязаного комѣтету руского в Коломыи — 200 рс. — та мусѣвъ ся розхорувати! а відтакъ аж пѣзнійше на тиждни гравъ, коли не було мужикѣвъ и попѣвъ в Коломыи много!“²⁾ В тїм самім листі звернув ся з просьбою о драми: „Еслибисте мали яковыи драмати малороссійскыи то пришлѣтъ менѣ з ласки своен, бо ш. Озаркевичъ просивъ мене дуже, би му якихъ дати, а овѣнъ (sic) переробивъби на нашу поточну мову на сцену Коломыйску“.

Під свіжим вражіннем розписаної Мохом передплати на „Клекотинську справу“ удав ся до Рудольфа Моха знову о. Йосафат Кобринський з просьбою прислати йому один примірник „Клекотинської справи“, хотяй би коректурні аркуні, а будуть грати її в Коломиї, „поки не отѣхали актори“. До 30 липня 1848 р. відбули ся уже три представлення під проводом Лейстера. „Два рази представляли Наталья Полтавка, а раз — Жовняр Чаровник (Москаль Чаровник) сочиненія Котляревскаго — а набито було народа — якъ въ Зарваницѣ на празник св. Івана Крестителя“³⁾. Натяк на від'їзд акторів промовляв би за зорганізованнем правдивої вандрівної трупи, та про неї нема ніяких даних.

В організації аматорської трупи помагав Озаркевичеві Микола Верещинський, що 1837 р. дав наклад на Дністрову Русалку, і коломийський бурмістр Дрималик. У представленнях брали активну й пасивну участь не тільки люди ріжних станів, але й ріжних народностей. Крім „Дівки на відданю“, що найбільше любила ся коломийській публиці і її представлявано

¹⁾ ibidem, ст. 260.

²⁾ ibidem, ст. 286. Дата листу 10. IX 1848. Кореспонденція Як. Головацького в „Бібл. Нар. Дому“ у Львові, ч. 1298.

³⁾ Пор. мою замітку — Із кореспонденції Р. Моха (Записки Наук. тов. ім. Шевченка, т. 81) ст. 169. Дата листу 12 жовтня 1848.

кілька разів у Коломиї¹⁾, грали також водевіль Котляревського „Москаль Чарівник“ мабуть у перерібці Озаркевича п. з. „Жовнір-Чарівник“, здасть ся також дві інші перерібки Озаркевича: Квітчиного „Сватання на Гончарівці“ і Степана Писаревського „Купала на Івана“ п. з. „Wesilie“²⁾.

Одушевленне до аматорських вистав передала Ксломія столиці краю — Львовови. Ініціатором їх був знов Озаркевич. Від 19 до 26 жовтня 1848 р. відбував ся у Львові перший з'їзд „руських учених“. На збори прибув також Озаркевич з Коломиї і привіз з собою видруковану в Чернівцях перерібку „Наталки Полтавки“³⁾. Заки відбували ся збори, зорганізував Озаркевич невеличку аматорську трупу, вивчив її свою перерібку та на закінчення зборів 26 жовтня „зроблено ученим руським несподівану приємність відограньом в вечер тогож дня руської комедіопери під назвиском: „На миловане нема силіваня“, котра враз з красними співами і танцями руськими дуже утішила всіх в многім числі зібраних гостей“⁴⁾. Ся вистава відбула ся в однім із музеїв семінара, де збори мали свої засідання⁵⁾. Без сумніву ся імпровізована аматорська трупа складала ся з давніх учасників семінарського театру та з питомців українського духовного семінара.

З великим успіхом відіграли аматори вдруге ту саму штуку „ві второк по Михайлі“. Чистий зиск виносив 100 зр. і його призначено для Головної руської Ради⁶⁾. Ось що писав про се представлене Петро Далибор Головацький до брата Якова дня 25 листопада 1848 р.: „Рускій театр туть б'їду заводить. В'їдданицю ще разь випроваджувалисьмо на сцену — а такь

¹⁾ Пчола 1849, ст. 39.

²⁾ Про сї перерібки згадує проф. Ом. Огоновський — Історія літератури рускої, ч. II, відділ 2, Львів, 1889, ст. 939; пор. також д-р Ів. Франко — Писаня І. П. Котляревського в Галичині (Записки Наук. тов. ім. Шевченка, т. XXVI, ст. 1—44); idem — Галицький „Москаль Чарівник“ (ibid. т. XXVII, ст. 1—22).

³⁾ Komedyo-opera. Diwka na widdaniu, abo na myłowanie nema syłowanie. Złożena w Kołomyi. Bez roku i місця видання, 8°, ст. 38+2. (Пор. Литературный Сборникъ, Львів, 1886, в. II, ст. 217; Ив. Ем. Левицкій — Галицко-русская Библиографія XIX ст., Львів, 1888, т. I, ст. 36, № 419).

⁴⁾ Зоря Галицка, 1848, ч. 25, ст. 106.

⁵⁾ Литературный Сборникъ 1886, о. Оома Полянський, біографическій очеркъ составленный его школьнымъ товаришемъ, ст. 217.

⁶⁾ Зоря Галицка, 1848, ч. 32, ст. 134.

величаво, що намъ доконче хибань рускими акторами бути. Одні гонять насъ на сцену до Скарбка театру; другіи раять сполчитись въ товариство любовникѡвъ пѡдъ Дирекцію актора Слоньского, котрій намъ зъ многими капіталами и всѣми належностями прямо накидає (ся). Якъ буде, такъ буде; зъ минушого представленья далисьмо на Раду 100 зр., а собѣ по 30 зр. лишилисьмо; теперъ грати будемъ, але на свой дохѡдъ. Що маєшь драматичного руского або московского, присилай — бѣйся Бога, таки заразъ по отриманю сего письма, но борзо, бо люди спокую не дають, хотять платити, коб' лише дивитись ¹⁾). Одначе в Головацького Якова не було драматичних штук; дві штуки забрав Кобринський. Тому радить братови грати тимчасом „Справу Клекотинську“ — та просити Моха, щоби скоро написав щось иншого ²⁾).

Рудольф Мох і відзначив ся головою в тих виставах „świetnym swoim talentem“, передовсім в комічних сценах в сільського житя ³⁾).

За прикладом львівських аматорів відіграли й перемиські Українці 1848 р. „в користь заведена „Матери руської“ комедіоперу Котляревського: „На миловане нема силована“ з випередженєм пієни „Мир вам, братя, всѣм приносим“ в чотири голоси ⁴⁾). Ся пієня стала від тоді національним гимном Галицької України. Всѣх таких вистав мало бути в Перемишлї в 1848 і 1849 р. коло 15, а одно з них, здасть ся друге з черги відбуло ся 14 грудня 1848 р. ⁵⁾). Про зорганізованне перемиської труди в листопадї 1848 р., одначе на більші

¹⁾ Проф. К. Студинський — Кореспонденція Як. Головацького, т. II, ст. 315—6. Лист має дату 25. XI, 1848. Кореспонденція Як. Головацького в „Бібл. Нар. Дому“ у Львові, ч. 1307. Згідно зі змістом листу Головацького стверджує і часопись Polska за прикладом „Oesterreichische Correspondenz“, що українська людність сї вистави „jako nigdy niewidziane lecz oraz jako z tęsknotą spragnione zjawisko z entuzjazmem powitała“ (Polska 1849, ч. 31, ст. 132).

²⁾ ibidem, ст. 324. Дата листу 19. XII, 1848.

³⁾ Polska, ст. 132.

⁴⁾ Зоря Галицка, 1848, ч. 32, ст. 134.

⁵⁾ Зрѣяніє руское (Афіш комедіо-опери Ів. Котляревського: Москаль Чарівник). Без подання року й місяця друку (в Перемишлї, в епіск. друкарні, 1848 р.), на отвертїм піваркуші (пор. Як. Головацькій — Дополненія къ очерку славяно-русской бібліографіи В. М. Ундольскаго“. Спет., 1874, ст. 54, № 356; Ив. Ем. Левицкій — Галицко-русская Бібліографія XIX ст., Львів, 1888, т. I, ст. 36, № 407).

розміри, ніж у Коломиї і у Львові, подав інтересне оповідання безіменний біограф Томи Полянського: Зорганізувала ся театральна трупа під дирекцією пані Саарової, жінки губернїяльного радника й ц. к. окружного старости в Перемишлі (а рідної сестри пізнійшого президента Державної Ради Смольки), а режисером театру був Іван Аїталович Витошинський, тоді правник, а пізнійше міністерїяльний секретар. Театрального репертуару себто творів для руської сцени достарчували руські літерати перемиські, як з духовної інтелігенції, так і зі світської під проводом о. Томи Полянського, а то: о. Йосиф Левицький, духовник семінара та професор пастирського богослов'я; о. Юстин Желехівський, катехит гімназії; Іван Аїталович Витошинський і Михайло Полянський, правники, таї інші. Вони перекладали польські і німецькі драми на українську мову. Кождий твір, заки приймлено його до представлення, переходив строгу критику пані директорки, тому й відзначали ся усі вистави особливою приличністю, що притягало публіку з висших станів як німецьких, так і польських, бо Українці вже з патріотизму ходили численно на українські вистави.

Музику для тих творів укладали Михайло Вербицький, тоді ще консісторський канцелїст, професор гімназії Гофман і директор хору латинського катедрального костела Льоренц (оба Чехи), Вінкентій Сервасій, директор хору руської катедральної церкви (Моравянин) — самі гарні знавці музики й композитори.

Жіночий театральний персонал творили під дирекцією пані Саарової Українки, Польки, Німки і одна Французка, а то: панна Сальомея Чайківська (Українка), пані Каспржиковська, жінка капітана польських військ з 1831 р. (Полька), дві панни Льоренц, дочки бурмістра міста (Німки) і панна Левицька, дочка гімназіяльного професора (Укр.); панна Мехович, сирота по священнику (Укр.) і панна Панкевич, дочка директора народної школи (Укр.) й інші. Мужеський персонал складав ся з правників, покінчених богословів і екстерністів, що ходили на теологію у Перемишлі, а саме: Іван Аїталович Витошинський і Михайло Полянський, правники; Іван Трешкович, Іван Кормош і Андрій Скородинський, слухачі теології; крім тих іще Михайло Вербицький, Корнило та Йосиф Раствецькі, діюрністи при ц. к. повіті — всі три гарні співаки. Репертуар творили свободні переклади, як пр. Старий перевізник Петра Ш, Козак і Охотник, Проциха, Верховинці, також Котляревського „Наталка Полтавка“ і „Москаль Чарівник“ і інші.

Через ті вистави кріпшала українська народність і зростав патріотизм.

Протекторат української сцени з боку такої знаменитої і всіми дуже поважаної пані мав се в своїм наслідку, що кожда з тутешніх пань уважала для себе за честь взяти співучасть у тих виставах, хочби в роді статистики, „чтобы пощеголяти одѣяніемъ народнымъ, по фантазиі своей вкусно перестроенымъ. Любопытность собственная хорошему полу, увидѣти якъ той или иной до лица народный костюмъ, привлекало множество публики женской на представленія театральныя — а языкъ рускій въ нѣжныхъ устахъ хорошихъ дѣвушекъ не выдавался уже такъ грубымъ, якъ собѣ многи представляли“. А передовсім чудова музика Вербицького робила українські вистави дуже популярними, а українські театральні пісні, співані по сальонах в супроводі фортепяну, ввійшли в моду ¹⁾.

Я нароком навів се цікаве оповідання в цілости, бо воно кидає гарне світло на тодішні громадянські відносини в Перемішлі. Про вистави перемиських аматорів згадує коротко також о. Юстин Желехівський у своїй Автобіографії, що знаходить ся в Бібліотеці „Нар. Дому“ у Львові. До тих представлень причиняв ся дечим і капітан Николай Ледухович, а саме тим, що на представлення і проби привозив пані своїм оригінального виду однокінним фаєтоніком. Інтересував ся тими виставами також єпископ Григорій Яхимович і підпомагав їх. На кожде представлення давав 10 зр. і „фунтъ кармельковъ для дамъ-актрисъ — даже удостоилъ одинъ разъ таковое представление своимъ присутвіемъ“ ²⁾.

Між перемиськими аматорами визначили ся передовсім в жіночих ролях: Сальомея Чайківська, Юлія Панькевич, Емілія Матічек і Кляра Левицька; в мужеських ³⁾: Іван Витошинський, Кормош, Трешкевич, Дрималик і Растваецький. Дат сих вистав не богацько звісних. Крім дати 14 грудня 1848 р., згаданої уже вище, звісні ще дати 2, 14 і 18 січня 1849 р. 2 січня представлено „Москаля Чарівника“ Котляревського та „Козака і Охотника“, перекладеного з німецького Іваном з Вукової, в переповненій салі. На загальне бажання задумали аматори повторити обі сі штуки 18 січня. На се безплатне представлення

¹⁾ Литературный Сборникъ, 1886, ст. 217—218.

²⁾ Автобіографія Ю. Желехівського, Кореспонденція Желех. в Бібл. „Нар. Дому“ у Львові, XXVI, ч. 155.

³⁾ Новины, 1849, ст. 10.

запросили міщан і поблизьких селян в тій цілі, „щоби їм показати, що руська мова самостійна й до найвишого розвитку й виображування спосібна“¹⁾. 14 січня 1849 р. мало відбутися представлення на дохід фонду будови руської церкви в Перемишлі²⁾.

Про дальші вистави в Перемишлі згадується в сучасній пресі аж в осені. Під режисерією Івана Айталовича відіграли аматори драматичної штуки перший раз по здавленню Маляр сполученими військами комедію в трьох діях: „Муж заманений“, перекладену Іваном Наумовичем з французької мови, з інтермеццями, (се перерібка Молієрової комедії „George Dandin“ звісна п. з. Гриць Мазниця) „досить удачно в хосен руської бібліотеки“. На дохід Перемишського міського фонду Інвалідів відіграли Перемишські аматори 13 жовтня одноактову комедію Коцебу: „Старий візник Петра Ш“, а 25 жовтня „комедіо-оперу“: „Проциха або Поплета (пльотка) часом придасться“, в трьох діях, як і першу штуку осіннього сезону „в хосен руської бібліотеки“. Музику до пісень утворив „знакомий зі своєї штуки музикальної“ Михайло Вербицький. Подаючи сї звістки, кінчить перемишський кореспондент ось якою рефлексією: „Так старають ся ту Русини образувати свою мову й на драматичнім полі і показати світу, шо до всього є спосібна, щоби тільки найшла ся принука; та се біда, що сеї принуки нема в нас, і висше поставлені Русини глядять на все холоднокровно“³⁾.

„Руські театральні представлення в Перемишлі богато причинили ся до розширення любови до нашої мови“ і „все мали повно всякої народности та стану видців“. Одначе потім, як посправляно вже „зрѣлищныи аппарата“ й дорогу розпочато дуже щасливо, загирили ся із незвісної причини. 1852 р. збирали ся в Перемишлі дати одну театральну виставу на погорільців Буцова, та з того заміру, здається, не вийшло нічого⁴⁾.

Скупі також звістки про театральні вистави у Львові 1849 р. При вінци ясениць 24 і 25 січня відбули ся дві вистави те-

1) Новини, 1849, ст. 10.

2) Афіш на сю виставу був такий: Зрѣлище руское. Къ недѣлю дня 14. сѣчня 1849 г. представлення буде любителями искусства драматическаго къ хосенъ оучрежденія храма народнаго въ Перемишляни. Без подана року й місця друку (1849 р.) на отвертїи піваркуші (пор. Ив. Ем. Левицкій — Галицко-русская Библиографія XIX ст. Львів, 1888, т. I, ст. 46, № 536).

3) Галичо рускій Вѣстникъ, 1849, ч. 46, ст. 184.

4) Зоря Галицка, 1852, ст. 52.

атральні в пасторальнім музею українського духовного семінара. Всі ролі грали питомці. В суботу відіграно „Жовпіра-Чарівника“ Котляревського (здасть ся перерібку), якого „многочисленне зібрання з великим задоволенням прийняло“. В неділю представили маленьку драму: „Згублена дитина“, яку переклав з німецької мови на українську Василь Ковальський¹⁾ і прислав аматорам. На кінець устроєно живий образ, що представляв вільну галицьку Україну. В глибокій задумі сидить жінка, а коло неї з одного боку Верховинець, з другого Подолянин, оба в кайданах, жалю і розпуці. Се поневолена Україна. Ангел сторож зближуєть ся в торжественнім поході і дивуєть ся зі сердечним пожалованнем українській недолі; зносить руки до неба та просить спасіння для України. Покритий чорною пільмою небозвід розворуєть ся, кайдани спадають з нещасливих українських дітей, а вони наче з просоння встають і здивовані розглядають ся довкола. Ангел-сторож клякає, аби подякувати Всевишньому за свободу, дану українським дітям. Тимчасом входять інші Славяни: Хорват, Серб, Чех і Чорногорець, подають руки вільним Українцям і роблять так союз межі собою. А за куліс співає хор: „Мир, Славяни, вам приносим“ (Розумієть ся, се перелицьоване „Мир вам, братя, всім приносим“ Ів. Гушалевича). На загальне бажання повторено живий образ²⁾. Сей живий образ се неначе просте продовження старої традиції шкільних містерій з їх аллегоричними фігурами, персоніфікованнем абстрактних понять і з необхідними кантатами на кінці.]

Третя українська театральна вистава у Львові з 1849 р., про яку маємо згадку в тодішніх часописах, відбула ся 15 мая підчас памятного фестину в перші роковини знесення панщини. Місцем фестину був повзуїтський город³⁾. „Зрілище“ почало ся

¹⁾ Що се переклад В. Ковальського, зазначено на рукописи „Згубленої дитини“, яка находить ся в Бібл. „Нар. Дому“ у Львові, ч. LV 2. Саму рукопись, інтересу для мови і для перекладчика, друкую у додатках. Переклад Ковальського вільний. Німецький оригінал „Das verlorene Kind“ має такі особи: Lord Allhorst, William, sein alter Haushofmeister; Georg, ein Landmann; Arabelle, sein Weib; Tony, ihr Sohn, ein Knabe von vier bis sechs Jahren. Der Schauplatz ist ein offener Platz im Walde; im Hintergrunde das Meer. (Theater von August v. Kotzebue. Zwanzigster Band. Wien und Leipzig 1841, ст. 35—52).

²⁾ Зоря Галицька, 1849, ч. 17, ст. 100. Зі Львова.

³⁾ З цього фестину найінтереснійше, що того дня „руський парід подарував своему цісареві в доказ своєї вдячності за одержані ласки

о 6 годині. Представлявано драму „одним писателем особливших дарованій в язиці руськім умисне на той день стихом сочинену, виставляющу превосходно красною состояне народа перед і після наданя конституції“¹). Кождий хотів бути на тій виставі, але місце, хоч дуже просторе, було переповнене та не помістило й половини тих, що бажали бути видцями. Ту були висланники від громад, зібрані з цілого краю на се свято, явив ся також губернатор ір. Іолуховський і багато державних достойників, були й російські генерали Чаадаєв і Сас, що тоді саме йшли на Угорщину. Виставлено Мохову драму „Терпен — спасен“. Вона пізнійше була друкowana в цілости, але виривки з неї опублікувала „Зоря Галицка“ вже в 1849 р. в чч. 89, 90 і 93. Уже сї виривки показують її малу літературну вартість. Се не дуже вміла проповідь проти пиянства, в які богате тодішнє галицько-українське письменство. За те сам фестин дорого оплатив український нарід, бо видатки на нього виносили 9330·63 корон, в тім на „зрілище“ 362·70 корон.

(З одної звістки виходить, що були також аматорські вистави в Тернополі 1849 р. Кореспондент „Вѣстника“ тїшить ся, що хлопці дуже гарно говорять по українськи та що вони „безъ розличья народности всакихъ вьвѣчаютъ са декламацій, особанко поезій и драматическіи сцены нашихъ оукраинскихъ родимцѣвъ дже до сердца промовляють“. Терношільці надіють ся, що в пущенне удасть ся їм, як се бувало в Тернополі від давніх літ, приготувити кілька драматичних вистав для місцевої і довколишньої української публіки. Чистий зиск мав піти на заложенне української читальні або якусь иншу добродійну й загально корисну ціль²). Чи з сих гарних одушевлених замірів вийшло що путнього — годі сказати, бо нема ніяких звісток про се.

по давньому звичаю велит-бохонець хліба й миску ярого меду“. Той хліб, прикрашений лавром і народньою хоругвою, тягнули на нарочно до того приладженім возі, покритім синьо-жовтими покривалами, з чотирма народніми хоругвами, 12 волів запряжених у синьо-жовті ярма, з позолоченими рогами. 24 висланників громад з 12 українських округів провадили ті воли на синьо-жовтих поводах, а 12 членів Головної Руської Ради, межи ними трьох священиків і 24 висланників з 12 руських громад провадили цілий похід з музикою на переді. Цілий похід із тьмою народу, з музикою і співом потягнув через ціле місто до губернатора. (Зоря Галицка, 1849, ст. 326).

¹) Зоря Галицка, 1849, ст. 327.

²) Галичко-рускій Вѣстникъ, ч. 69, 1849, ст. 282.

Виставами по містах заінтересували ся також і селяни. Без сумніву вистава на пам'ятнім фестині з 1849 р. вбила ся в пам'ять присутнім селянам. І вже 1850 р. відмічує редакція „Галицької Зорі“ той відрадий факт, що „наши селяне маюць вже понятіє о театрах“. Вправді більше звісток крім одної мені не вдало ся найти про сільські вистави, але вони, здасть ся, не обмежили ся на тім одинокім випадку. Маю на думці селян з Угринова (Жовківського округу), що самі з себе без ініціативи якоїсь інтелігентної одиниці представили на площі коло пам'ятника знесення панщини „дѣйствіє въ смыслѣ уничтоженія панщины — а то такъ докладно, такъ красно, же присутствующихъ тамже и просвѣщенныхъ въ удивленіє впровадили, на которыхъ прошеніє благоволили тиі честніи господари, по вечернѣ и наущѣ катехѣмовѣй повторити“¹⁾.

(Одначе на склоні 50-тих рр. одушевлення до театральних вистав чим раз більше меншало й гасло. Про якусь українську виставу в Перемишлі в 1850 р. нема ніякої звістки. Є згадка в часописах тільки про одну виставу у Львові в 1850 р. Вона відбула ся в українськім семінарі 12 марта 1850 р.²⁾ Виставу дали питомці семінара в честь членів збору українських учених, а закінчив його знов живий образ, що представляв „Русинів посеред усїх Славян Австрійської держави в найкрасшій згоді“. Розумієть ся, вистава закінчила ся австрійським гимном³⁾.)

(Здасть ся, найдовше задержали ся вистави в Коломиї. В перших днях марта 1850 р. відбули ся там три вистави. Перша вистава в гарно прирядженім театрі „комедіо-опера „Св'ятане або жених навіжений“ виповнила салю по береги і вдоволила публику дуже. Навіженого Стефанка віддав артистично ц. к. поручник полку охотників графа Сирмай Ляйтнер, що взяв на себе дирекцію трупи. „Чистий тенор Залуцького доказав, що може руська пісня“. У виставі брали участь і Німці Маєр і Келер⁴⁾.)

Здасть ся, що саме ся вистава дала нагоду до повстання легенди про побут Квітки-Основ'яненка 1850 р. в Коломиї. Кореспондент „Галицької Зорі“, що скрив ся під криптонімом Ъ..., ось як представляє зародок сеї легенди: „По відогранім пред-

¹⁾ Зоря Галицка, 1850, ч. 51, Народное Торжество въ Угрыновѣ округа Жолковскаго въ день 3. Мая 1850, ст. 307.

²⁾ Після Вѣстника, 1850, ст. 58, ся вистава відбула ся 14 марта.

³⁾ Зоря Галицка, 1850, ч. 22, ст. 130.

⁴⁾ *ibidem*, 1850, ч. 23, ст. 137.

ставленю одушевлена публіка стала кричати: автор, автор! — Аж ту вибігає автор! (?) — страх мене обіймив, чи Основяненко встав з гробу? — Ні, то знакома особа представила ся⁴⁾. Чи грали тоді „Сватанне на Гончарівці“ Квітки в оригіналі, чи в вище згадуваній перерібці Озаркевича, на що вказували би в заголовку слова „Жених навіжений“, чого не має оригінал, — не знати, бо на зміну заголовків дозволяють собі не то аматори, але й постійні сцени. Одначе сам кореспондент написав, що grano „оперу Гр. Основяненка під надписом: Сватанне“. Так отже ентузіязм який заявила коломиїська публіка для пок. Квітки (8 серпня 1843 р.), хибно відніс д-р Франко до Котляревського, пересуваючи пору сеї забавної пригоди на два роки скорше²⁾.

Друга вистава в Коломиї в 1850 р. відбула ся 4 марта. Грали: Аничка або на миловане нема силоване (перерібка Озаркевича). Ролю Петра віддав по майстерськи Качковський, а ролю возного Тетерваковського грав Санойца, що був „досконалий у своїм ділі“. В четвер 7 марта відограно шутку: „Що не поможє наука, то поможє батіг“. На вистави ходили люди ріжних народностей і ріжних станів. І сї вистави — се головна заслуга Озаркевича, що „не щадив ні гроша ні труду при заведеню театру“³⁾.

Ще в 1851 р. відбула ся в українськїм семінарі вистава, але вже в здегенерованій формі. Як колись відограванне питомцями монольотів, діялоїв і лекших драматичних штук виродило ся в пустий сміх блазнів, авторів оди до табакерки чи „Mowu żydowskiej starozakonnego Rabina“, так стало ся і тепер з заініціюваними виставами в духовнім семінарі 1848 р. Ректор заборонив якесь „представленіє драматическое“. Одначе в часі виїзду ректора зі Львова проти виразному заказови наставників питомці дали сю виставу. Тому ректор повернувши до Львова, заявив публічно своє негодованне, що „зганблений языкъ рускій и корчемное представленіє мѣщанства русскаго питомцевъ, которыхъ родичи тому ч. сану принадлежать, такою горкостію наполнило, що разиря между ними самими ся обявила“⁴⁾.

1) Зоря Галицка, 1850, ч. 55, ст. 332.

2) Анекдоту про побут Котляревського 1848 р. в Коломиї подав д-р Франко в „Рускій театр“, ор. сіт. ст. 269, а повторив в „Писання І. П. Котляревського в Галичині“, Записки Н. тов. ім. Шевченка т. XXVI, ст. 4. 3) Зоря Галицка, 1850, ч. 23, ст. 137.

4) Вѣстникъ, 1851, ст. 71.

III.

Вагу театральних вистав для розбудження народніх почувань, для розпалення любови до рідної мови та словесности зрозумів відомий діяч з тих часів Лев Трещаківський. На засіданню Головної руської Ради з дня 15 червня 1849 р. поставив він внесенне в справі будови Народнього Дому, а мотивував його ближше на засіданню 20 липня. Вказавши на потребу великої салі, заявив він, що в ній мали найти захист і театральні вистави. „Що касається зрѣлища, мотивував своє внесенне Трещаківський, то знайдуть ся зъ початку любовники, котори охочо до того дѣла ся возьмутъ. Тое зрѣлище ще тую ползу будетъ мало, що кромѣ доходу грошового причинится найбільше до обудженія народности, котра во Львовѣ и въ окрузѣ Львѣвскѣмъ и другихъ мѣстахъ доси такъ дуже притлумлена була; бо скажѣтъ, якіжже голосы тутъ во Львовѣ ся ѓдзивають? — Зрѣлище будить также и художества, естетику, нравність, розжене на Русинахъ тую п'ятьвѣсковую тугу, котра му не позволяла доси слобѣдно навѣтъ и гадати. — Драматургія обудить писателѣй, историкѣвъ, музику народну и пр. зъ чого виходить, же зрѣлище до найпершихъ потребъ числити принадлежитъ“¹⁾. Се й головна між иншим по думці Трещаківського цѣль засновання „Народного Дому“²⁾. Один член аматорської коломиїської трупи і режисер її задумував начеби в доповненню до проекту Трещаківського зорганізувати мандрівну українську трупу (може й коломиїську зробити мандрівною) і просив Головну руську Раду о потрібне попєрте у правлїння, та хоч Головна руська Рада була навіть готова прийти йому з помочию³⁾, сього гарного заміру не введено в житє.)

Українські театральні вистави в Галичині завмерли на довгий час; здаєть ся, ідея панрусизму, яка головно спричинила десятилітній антракт, богатий в погубні наслідки для нашого відродження на кождім полі, приложила й до них свою тяжку руку. Не дивно, що без успіху полишили ся і „Декотри мысли о русскомъ театрѣ въ Львовѣ. Выимокъ изъ листу“⁴⁾.

Виходячи з того погляду, що скорше можна найти гроші на місце й урядженне театру, ніж спосібних акторів обох полів,

1) Зоря Галицка, 1849, ч. 60, ст. 357.

2) Вѣстникъ, 1863, ст. 378.

3) Вѣстникъ, 1850, ст. 143.

4) Вѣстникъ, 1850, ст. 147.

що були би в силі з успіхом віддати драматичний твір, висловив незвісний прихильник театральної штуки, може й член якоїсь аматорської трупи, ось які гадки в листі до Трещаківського: передовсім треба глядіти за талановитими аматорами будучої трупи й подумати над способами, як можна би справити для неї гардеробу на кілька театральних вистав. Тимчасом найдуться українські театральні штуки. Давши з десять представлень у Львові, могла би трупа переїхати ся по українських містах і місточках Галичини. Свою гадку мотивував тим, що у Львові нема так численного українського населення, що могло би довгий час або й цілий рік заповнювати театр і не буде зразу тільки драматичних штук, аби можна було представляти їх на переміну довгий час. З другого боку жие по містах і місточках східньої Галичини богацько Українців, що підуть радо на кілька українських вистав. Якесь число видців дадуть і сусідні села, а таким робом трупа роздобуде засоби удержати себе, справити інвентар і гардеробу, бо найде скрізь свіжу, охочу й численну публику. Театральні вистави з одного боку розбудять дрімачючого народнього духа, а з другого виведуть на денне світло скриті таланти драматичних письменників і акторів.

Обїхавши протягом весни, літа й осени міста й місточка східньої Галичини, могла би трупа вернути на зиму назад до Львова, щоби з весною з побільшеним персоналом і репертуаром наново почати таку саму мандрівку. Заки Поляки дочекали ся величавого театру Скарбка, перший їх „ревнитель театральный Богуславскій вандровалъ такожъ по свѣтѣ“.)

Вїямок з сього листу подав Трещаківський із заміткою, що „прецѣнь може и у насъ знайдеться русскій Богуславскій, который би учрежденію театра русскаго ся посвятилъ, а надѣятись, що знайшолъ бы для себе поле стосовное и отповѣдное“. Вплинув би значний дохід, може найшов би ся і другий Блажкевич, але передовсім потрібний хтось, що заняв би ся виключно сею справою.

Вкінці просив Трещаківський прислати на його руки, як у кого находять ся „сочиненія штукъ театральныхъ“ пр. о Хмельницькім, Мазені, дівчині з Рогатина (звісна тема про Роксолану, яку потім обробив незугарно Якимович) і пр., а „одинъ изъ нашихъ краснорѣчивыхъ поетовъ пріймае на себе тую обязанность, народни штуки выробити“¹⁾. Кого треба розуміти під тим

¹⁾ Вѣстникъ, 1850. *ibid.*

„краснорічивим поетом“, Рудольфа Моха, Миколу Устияновича чи звісного вже нам Івана Озаркевича, годі сказати з недостачі докладніших звісток.

Незалежно від проекту зорганізованя вандрівної трупи автора листу до Трещаківського забрав голос в справі драматичних вистав в читальні, по празниках, соборчикех і т. д. Северин Шехович 1851 р., тоді ще ученик 8 гімназіяльної класи. Мотивуючи потребу отворення читальні у Львові, наводив він як один з доказів за отвореннем читальні се, що в читальні могли би відбувати ся драматичні проби молодих талантів і такі проби уважав він найліпшим способом народнього підему, бо нині вони є завеликим доказом, „кільки можуть на умь й сердце и быстроуміє вліяти“. За тими словами, які свідчать про вражінне, викликане аматорськими виставами на видцїв, радив Шехович завести драматичні вистави по приватних домах на вечерницях замість пустої забави, по празниках, соборчикех замість фантових ігор, карт і т. д. Бо й така забава не монотонна й користь з того велика. Підчеркнув також, що до того всього надають ся передовсім історичні драматичні твори, бо „поле історії нашого краю широке, предметів до драматичних штук повне“, коли буде досить драматичних творів, тоді можна впровадити їх в прилюдне житє. Інтелігенція нехай дасть початок, а нарід сам видобувати ся ме з темноти. Такі історичні драматичні штуки повинні автори поміщувати в Зорі¹⁾. Підчеркуванне ваги історичних драматичних штук для розбудження національної свідомости і самоповаги викликало в перших галицько-українських драматургів декілька історичних драм, але, на жаль, таких, що не встигли дістати ся у репертуар, мусіли на все покидати сцену.

Для галицьких Українців міг на разі заступити польського Богуславського й висше згаданий Ляйтнер, мабуть Німець, що, як сказано, хотів утворити мандрівну українську трупу, а Голловна руська Рада заявила навіть охоту допомогти йому в тім підприємяту. Ролю Скарбка²⁾ був би переняв клич „Народ собі“, та вбожество культурних засобів, недостача свідомости і своєї самосили серед народніх мас, а зрозуміння соціальних і економічних потреб народу в його провідників, некультурність

¹⁾ Гадка до „Гадки о рускѣмъ языкѣ“ (Зоря Галицка, 1851, ч. 20), ст. 165.

²⁾ Гр. Скарбек вибудував своїм коштом перший польський театр у Львові.

у загаду, патріотизм на словах, а в дійсности й продайність себе за готівку чи за вищі почести всім, тільки не народній справі у богатях з тодішньої галицько-української інтелігенції — все те головню збочило нашу інтелігенцію 50 рр. минулого віку з простого та ясного національного шляху й спричинило десятилітній антракт в історії нашого духового розвитку. Переривають ся живі зносини з духовим життям України, з розвитком її літератури, а як живою була зв'язь України з Галичиною при кінці 40 рр., видно се між иншим і з репертуару тодішніх аматорських вистав.

IV.

З репертуару аматорських вистав кінця 40 рр. подобали ся найбільше публиці драматичні твори Котляревського в перерібці о. Івана Озаркевича. Особливо перерібку „Наталки Полтавки“ грали кілька разів у Коломиї а богацько разів у Львові і Перемишлі¹⁾, а пізнійше театральна трупа Лобойка. Водевіль Котляревського представлювано у всіх тих трьох містах. Перерібки творів Котляревського „взяты зъ життя народного възволновали своїми меланхолійними мелодіями, своїми рускому народови свойственними пословицями и приповѣдками чувство народное зрѣтелѡвъ ажъ до восторгненія“²⁾. У перекладі на звичайну мову значать повищі слова, що перерібки Котляревського творів подобали ся задля їх глибокої національности, простоти та сильної етнографічної закраски.

Першу перерібку опублікував Озаркевич друком у Чернівцях латинською азбукою п. з. „Komedyo-opera Diwka na widdaniu, abo: Na myłowanie nema syłowanie (38 ст. + 1 нен. мал. 8°, на бібулястім папері). На другім боці першої картки подані osoby: Annyczka, diwka na widdaniu; Horpyna Terpełycha, jej Maty; Petro, kochanok Annyczky; Nykoła, dałeki krewnyi Annyczki; Teterwakowski, woznyi, ženych Annyczki; Makohoneńko, silskiy Desietnyk.

Як „українську дівчину Наталку“ перехрестив Озаркевич на „дівку на відданю Анничку“, так і цілий твір Котляревського зьлокалізував, переніс його акцію на рідне йому Покуте, ввів до перерібки покутський діалект, замість українських пісень

¹⁾ Пчола, 1849, ст. 39.

²⁾ Новини, 1849, ст. 10.

повставляв льокально-галицькі — одним словом старав ся надати її льокальний коломийський кольорит. Аби мати зразок мови Озаркевича, наведу його „Віють вітри“.

Wijut witry wijut buyni az derewa hnutsi,
 Oy jak bołyt moje serce, słozy z oczyi łlutsi.
 Traczu lita w samotnocy, myłoho nebaczu,
 Chiba tohdy polekszytmy jak sobi popłaczu.
 Chotmy słozy nep(o)możut, serciu leksze bude,
 Chto szczasływyi w swoim żytiju po smerty nebude.
 Znaju ludyi, kotri mojej zawydujūt doły,
 Czyż szczasływa ta byłynka, kotra zroste w poły?
 Szeczo na poły i na piskach, bez rosy bez soncie,
 Tiazko żyty bez myłoho mojej hołowonci.
 Dety! miłyi czornobrywyi dety! obizwysi,
 Jak ja bidna w switi tużu, pryidy podywysi!
 Łetilabym ja do tebe, ta krylow nemaју,
 Szczobyś baczyw jak bez tebe z żalu wysychaju,
 Dokohoż ja prywernusi, chto mia pryhołubyt,
 Koly nema myłenkoхо, kotryi szczyre lubyt.

Пісня возного: „От юних літ не знал я любви“ заступлена таким куплетом:

Abo pidu utopiusia,
 Abo w kamin rozibjusia
 Aby toje uweś świt znaw
 Że tia woznyi szczyre kóchaw.

Полтавські шляхи замінені на коломийські:

Wydno szlachy kołomyiski, sławnu okołyciu,
 PoszinuYTE syrotoeczku bidnuju diwyciu,
 Chot uboha i prostaczka, a czesnoho rodu
 Ne wstyд mini szyty, priesty i nosyty wodu.
 Wy w żupanach i pysmenni, tak riwni z panamy,
 I jak że wam riwnatysi z prostymy diwkamy.

З пісні: „Дід рудий“ є тільки перша строфка, дуже незначно змінено: „Ой під вишнею“, а зівсім викинено: „Всякому гореду нрав і права. Замісьць: „Ой доля людська — доля єсть сліпая!“ співає возний:

Ach ja nieszczęśliwyi, szczo maju dijaty,
 Lubiю diwczynu, nemohu i wziaty.
 Nemožu i wziaty, bo zaruczenaja.
 Och dolež moja, dole nieszczesnaja.

Мало змінені пісні Наталки: Ой мати, мати! і Терпелихи: Чи я тобі, дочко, добра не желаю (Oj maty maty, serce ne uważaje — Czyż ja tobi dońko dobra neszukaју), а випущені: „Ей Наталко, не дрочи ся“ і терпет. Незначні зміни також у пісні: Чогож вода кадамутна? Чи не філя збила? (Czohoż woda kałamutna, czy ne chwyli zbyła).

В другій дії збираєть ся Микола пристати до жовнірів, а не до Чорноморців. Тому й пропущена пісня: Гомін, гомін по діброві. Пісня Петра має такий вид:

Sońce nyzeńko, weczier błyzeńko,
 Spiszu do tebe moje sorderńko.
 Ty obitcieła mene lubyty
 A ni z kym ynszym na wik neżyty.
 Serdeńko moje, kołyśmy dwoje
 Żyły jak w raju, w własnim kraju
 Ale jak pryidu, tia nezastanu,
 Załomiu ruki, duszu wyzianu.

„Вітер віе горою“; „У сусіда хата біла“ мало змінені, а замість пісні: „Та йшов козак з Дону, та з Дону до дому“ — співає Петро:

Och dolež moja, dolež moja złaja,
 Czomuż ty ne taka, jak dole czużaja.
 Inszym dajesz dobre, a mene mynajesz,
 I szczo mini myłe, toto widbyrajesz.

На свій лад змінив Озаркевич: „А я люблю Петруся“, перелицював і співний діяльот Петра й Наталки: „Підеш, Петре, до тієї, яку тепер любиш“. На рахунок національної свідомости травестатора промовляло би випущенне пісні: „Ворскло річка невеличка“, як воно не впливало би з вимог, звязаних з локалізованнем акції. Замість пісні Наталки: „Ой, я дівчина Полтавка“, що закінчує Котляревського оперетку, співає Анничка:

Chot ja diwka bidneńkaja, koło мене wjutsi,
 I bohati i pysmenni czerez мене bjutsi,

Ja jednoho Petra lubiu i szczyre i duże
 Nay ich bude razem trysta, to mini bayduże.
 Ja na Petra oziedała, a Petro miy luby,
 Wybawiyw my duszu tiło, wid wiecznoi zhuby.

(Wsi razem spiwajut).

Treba si wraz weselyty,
 Slozy naszi osuszyty.
 Treba sobi prypimnuty,
 Ne do smerty w nuźdi buty.
 Naysi z nuźdy rozpukajut,
 Kotri szczo złe zamyszljajut.
 A my bidno prożywajmo,
 Prykład druhym z sebe daymo.
 Chto chce buty szczieslywyi,
 Nayże bude i terpelywyi,
 W Bohu ufnost pokładaje,
 O bidnych nezabuwaje,
 W Bohu ufnost pokładaje
 Na bidnychsi ohliedaje.

Менше вдално випала травестія ролі возного Тетерваковського. Він говорить у „Дівці на відданю“ як галицький підпанок — Українець справді по українськи, але з домішкою „мосці добродзєю“. Перероблюючи макаронічну прозу возного, Озаркевич обнижав уровень гумору таї іронії, якими пронизана роля возного.

Перерібка водевілю Котляревського „Жовнір-чарівник“ лишила ся в рукописи так само, як перерібка Квітичного „Сватання на Гончарівці“. Остання, здасть ся, ідентична з „Сватаннем або женихом навіженим“, відіграним 1850 р. в Коломиї. Зівсїм певно була відіграна в Коломиї і друга друкована перерібка Озаркевича, хоч про се ніде нема згадки: Komedyo-opera Wesilie abo Nad cyhana Szmahayła nema rozumniszszoho. W troch dystwiyach z śpiewamy i tańciamy narodowymu, napysana w Kołomyi na wzór Stecka izdał Ioann Ozarkiewicz. (W Czernowcach. Napeczatano u Jana Ekhardta i syna 1849). Під „взором Стецька“ треба розуміти оперу Степана Писаревського (Стецька Шерепері) п. з. „Купала на Івана“. (Харків, 1840), якої зміст такий самий, як і зміст „Wesilia“. Вага оперетки Писаревського в тім, що тут подані українські

обряди Купала та весілля в оригінальним виді з національними піснями¹⁾.

Цікаво, що в Івана Озаркевича зайшла в 1850 р. повна переміна поглядів на народню мову. Обєдинителі також його зломилн. І Озаркевич, який, як показали виписки, писав чистою народньою мовою, почав переробляти драми, писати вірші і переклав байки Езопа такою мертвою мовою і в такім мертвім дусі, що „Вишенський і Смотрицький супроти нього являють ся геть поступовійшими і під зглядом мови і під зглядом змісту“²⁾. В бібліотеці „Народного Дому“ у Львові находять ся рукописи двох його перерібок. Перша з них се „Dary predkow“ (№ 169), що й вийшла друком кирилицею в Чернівцях 1850 р. Друга се перший „oddil“ Rozwid-и Powist-и Dramatyczesk-oї w V oddilach na wzor Jaszowskoho izdal Ioann Ozarkiewicz Paroch w Kołomyi Roku 1850. Czernowci (N. 168). Ся перерібка, здаєть ся, не вийшла друком, принайменше доси не знають її бібліографи, тим більше, що перерібчик не мав гроший навіть на виданне „Даровъ Предковъ“, як показує се замітка на кінці рукописи тоїж перерібки: „Sije dilce uze od roku wyszlo, Bukwamy napeczatanne Hrazdańskimiy w Czernowcach, — no isce zberaju po tilko hroszyi abym ho wykupyty mohl“. Як мертва й неприродна тут мова Озаркевича, свідчить отся порада, яка находить ся на оборотах окладинок одної і другої рукописи:

„Ne płacz horko, druze wozlublennyi,
Pomny szczo Boh nuzdy twoja wydyt
Wrah twoy wskori padet pobizdennyi
Ty szczaslywyi — sowist tia ne wynyt.
Ne płacz horko, ne ley slez potoki
Na tiazkij czas duch wasny powije
Wozmy sebi toho do prytoki
Kotryi terpyt, a szcze Rymy sije“.

В „Rozwid-ї“, що написана віршами, як і „Дари предків“, виступають ось які особи з княжої доби: „Ruryk — kniaz Peremyszla, Wsewolod — kniaz Hałycza, Rozwida — doczer

¹⁾ Ближше порівнянне перерібки Озаркевича з оригіналом неможливе з тої причини, що ні одного примірника опери „Купала на Івана“ нема в львівських бібліотеках, а мої старання дістати сю книжечку з Росії не осягнули бажаного успіху.

²⁾ Іван Франко — Етимологія і фонетика в южнорускій літературі, Коломня, 1894, ст. 24.

Ruryka, Wratisław — syn Wsewołoda, Romanow, Walko, Jarosław — Wojewody Ruryka, Zanka — przyjatelka (powirnyca) Rozwidy, Wasyluj — Wojewoda oddilu Woyska Ruryka, 1, 2 Woyny Wsewołoda, Fedor, Hryhory — Opryszki, Dworianyn i Zowniery. Дія відбуваєть ся у Перемишлі і його обводі. Можна думати, що Озаркевич сам страшною мовою своїх перерібок, які грали аматори, причиняв ся також до загирення з таким одушевленнем приймлених аматорських вистав у Коломиї.

Тим самим, чим був Озаркевич для аматорських вистав у Коломиї, був Іван Аїталович Витошинський для імпровізованих представлень у Перемишлі. Він був 1849 р. головним співучасником і режисером імпровізованої аматорської трупи в Перемишлі¹⁾. Одну свою вільну перерібку оголосив друком у Перемишлі 1849 р. Се „Козакъ и Охотникъ радоспѣвъ въ однѣмъ дѣйствію довольно лицованый съ нѣмецкого“. „Козак і Охотник“ не відзначаєть ся ні займавою акцією ні живійшим житєм характерів, а тільки вся його цінність у гарних українських народніх піснях, якими перерібчик старав ся обильно надолжити недостачі оригіналу. На підставі українсько-народніх мелодій доробив до тих пісень М. Вербицький прекрасні арії і саме тими піснями викликувала ся штука і на аматорських виставах кінець 40 рр. і пізнійше на українській сцені за дирекції Бачинського більше, ніж сподіване вражінє.

Є се перерібка штуки Августа фон Коцебу: *Der Kosak und der Freywillige. Ein Liederspiel in einem Anzuge*²⁾. Для характеристики мови³⁾ перекладчика наведу отсю школярську віршу⁴⁾ (ст. 22):

¹⁾ Слово, 1864, ст. 176.

²⁾ August von Kotzebue's Werke. Vier und dreyssigster Band. Wien, 1827, ст. 183—214.

³⁾ Про сю штуку писав кореспондент „Галичо-руского Вѣстника“ за 1849 р. (ст. 254), що „Козак і Охотник“ „має послужити за образецъ чистого выговора руского, не менѣе правиль граматическихъ и поправности типографической“. Се перше, а може й одинокє виданнє, яке ужило замість твердихъ лъ, нъ змяченихъ лъ, нь.

⁴⁾ Інший варіант сеї шутливої школярської вірші подав Микола Закревський: Старосвѣтскій Бандуриста. Малоросійскія пословицы, поговорки и загадки и галицкія приповѣдки, (Москва, 1860), ст. 122. Виривки з неї у Житецького: Мысли о народныхъ малорусскихъ думахъ. (Київ, 1893) ст. 41—42.

Казаль менѣ Бакаляръ: говори Азъ
 Якъ-смѣ невымовилъ гошъ мене разъ,
 Казаль вѣнъ другій разъ: говори буки,
 Я ще невымовилъ, ужемъ впалъ въ его руки.

Сказаль вѣнъ третій разъ: говори вѣди,
 Вже его рука по моѣй чупрылѣ ѣде,
 Якъ сказаль четвертый разъ: говори живѣте,
 Теперъ вы его хлонци на лавку кладѣте.

Ой молилъ я ся, ой просилъ я ся,
 Аѣ ми ся выпросити,
 Аѣ ми ся вымолити.

Прійшолъ-же я до дому тай татови кажу,
 Такъ мене учитель збилъ, що я ледва лажу,
 Щемъ ся гѣршого лиха набавилъ,
 Що учитель недобилъ, отецъ доправилъ.

Пѣйшолъ-же я до матери, тай до сосѣда,
 Куда но ся оберну, всюды менѣ бѣда,
 Мать мене коцюбою, сосѣдъ цибухожъ,
 Ажъ ми набѣгла грушка за ухомъ.

Пѣйшолъ-же я до коршмы позбути ся туги,
 Ликнулъ-смѣ горѣлки кубокъ еденъ и другій,
 Вѣтъ кварта горѣлки, доброн сивухи,
 Станулъ ми свѣтъ якъ банька, а люди якъ мухи.

Не треба додавати, що ся вірша — вставка самого Витошинського та що її нема в оригіналі. Більше похибок проти наголосів і видів в народніх словах (під впливом польщини) або й зовсім ненародніх висловів, ніж у власних додатках перерібчика, помічуєть ся в його переспівуванню німецьких віршів оригіналу. На свій лад перелицьовував Витошинський й українські народні пісні.

Репертуар згаданих аматорських вистав є заразом інтересний з того огляду, що вказує, як тісно були звязані початки галицько-українського відродження з етнографічно-фольклорним напрямом на російській Україні.

V.

Спорадичні проби театральних вистав в українським духовнім семінарі у Львові не полишили ся також безслідно в галицько-українським письменстві. Під впливом театральних представлень у мурах семінара при кінци XVIII ст. почав пробувати пера в літературі Стефан Петрушевич¹⁾. Се тим більше правдоподібно, що його вступленне до семінара припадає на час пробування там згаданого вище Стоцкевича.

До найперших його творів зачислив його внук Омелян²⁾ „поему написану в польській мові о новоналожених податках“, уложену правдоподібно наслідком заведеного катастру, на який покликують ся у своїй поемі. До того самого часу відніє згаданий внук родословну карту роду Петрушевичів у польській мові, яка зберігала ся у тогож внука.

Та ся поема є значно пізнім продуктом Стефана Петрушевича, бо д-р Франко, що дістав у свої руки його значну літературну спадщину, відносить перші письменські проби Стефана Петрушевича, здаєть ся саме на основі тих рукописий, до 1796 р., але не говорить ближше, які се проби³⁾. З його пер-

¹⁾ Стефан Петрушевич був одним із визначнійших діячів на народньо-церковнім полі в першій половині XIX ст. Був сином Григорія Петрушевича, пароха Нагорець великих і декана Куликівського, та Марії Тарнавської з Гребенець. Родив ся 1772 р. По скінченню студій висвятив його 21 грудня ст. ст. 1802 львівський єпископ Микола Скородницький, що й звінчав його з дочкою львівського обивателя Марією Кайзер. Інституовав ся 23 лютого, а парохом став 5 марта 1803 р. у Добрянах, на яку то парохію презентував його Іван Станислав з Бездіди Броневський. (Антін Петрушевич — Дополнення ко сводной Галицько-руської лѣтописи, ч. II, Львів 1897, ст. 14—15). В 40 і 50 рр. був деканом і надзирачем народніх шкіл стрийського округу.

В 1828 р. іменував його тодішний уряд членом комісії, що уклала ґрунтовий катастер для стрийського округу. З тої нагоди уложив карту стрийського округу, яку переховував у себе його внук парох Буська Омелян Петрушевич, а яка згоріла 1856 р. Як декан брав Стефан Петрушевич діяльну участь в народнім відродженню і політичнім житю галицької України в 1848 р., хоч на перший плян не виступав ніколи. Прожив над 80 літ і вмер 1860 р. в Бережниці в свогого зятя о. Івана Шокінського.

²⁾ В біографії роду Петрушевичів, зладженій для біографа Ів. Ем. Левницького, якому на сім місці складаю подяку за позволенне покористувати ся нею.

³⁾ Іван Франко — Галицький „Москаль Чарівник“ (Записки Наук. тов. ім. Шев. т. XXVII) ст. 5.

шого твору, надрукованого „Głos ludu Ruskiego w dzień poświęcenia na biskupstwo grecko-katolickie Lwowskie, JW. IMci X. Mikołaja Skorodyńskiego, przez Stefana Pietruszewicza, Alumna grecko-katolickiego generalnego Seminarium (We Lwowie. Drukiem G. W. Wichmana, 1799, 4°)“¹⁾ і з панегирика Модестови Гриневецькому²⁾ можна думати, що се були панегирики. Одначе зберіг ся також уривок його іділли з 1802 р. в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові. Тому можливо також, що він оспівував в перших своїх пробах сільське жите, яке припало йому дуже до вподоби. В листі „do Przyjaciółki“ нарікає він, що його замкнули в самоті, „gdzie miłość święta nosi cechę zbrodni. — Ach! Wolność! — Miłość! — te najpierwsze żywioły, dla czuley duszy i tak potrzebnemi iak powietrze do oddychania a światło do widzenia“. „Przyznam się, piше дальше Петрушевич, że chociaż w mieście zrosłem iednak że żadnym sposobem nie mogę się do mieyskich stukow i niespokojności przyzwyczaić — Wieś bardziey mi się podoba z tych względów że

„Na wsi mieszka radość żywa
Tam uprzeyma, tam prawdziwa
Wstyd rumieńcem twarze wdzi(ę)czy
Prawa miłość Cnota więczy“³⁾.

Жаль, що згадана іділла не заховала ся в цілости, бо вона змальовувала вірно й плястично чарівні сцени обжинок. Вкуці з сільською природою любив Петрушевич також тихе родинне жите. А що по старому українському звичаєви був дуже гостинний, то й збирало ся у нього на св. Стефана до 100 осіб. Самих дітей було в нього десятеро, пять синів і пять дочок. Саме з нагоди з'їзду рідні на його іменини написана „Піснь Родынная“. Пробував сил і в байці і одну таку байку „Мурашокъ и муха“, переклад із польського, подаю разом з двома згаданими поезіями в додатках.

Полюбивши сільську тишу та її щирих, незіснутих культурою мешканців, він заінтересував ся скоро їх духовними пло-

¹⁾ Іван Ем. Левицький — Галицько-руська бібліографія за роки 1772—1800, Львів, 1902, № 96.

²⁾ Ів. Ем. Левицький — Галицько-руська бібліографія XIX століття, т. I, № 1269.

³⁾ Збірка рукописей по Стефанови Петрушевичеви в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові, LXV, ч. 6.

дами та з початком 30 рр. записав споре число приповідок, що дійшли до нас у кількох рукописах¹⁾. Переважну часть того збірника з пропусками цензури друкував 1887 р. латинкою „Przyjacieł Domowu“²⁾. Фольклористичному замилованню треба завдячувати також такі речі, як співомовка „Ге!“ та народні заклинання „Дівка парубка проклинає“, які також друкую в додатках. До того самого розряду його творчости треба зачислити й гумористичну легенду про св. Петра, оброблену в віршовій формі, п. з. „Людская повѣстка о св. Петръ“³⁾, написану „на язичѣ малорусскомъ“, як писав його внук Омелян, на однім аркуші folio. Рукопись зберігала ся в Омеляна Петрушевича, тепер, здасть ся, має її у себе д-р Ів. Франко.

Та найбільше любував ся Петрушевич у драматичних штуках. Д-р Ів. Франко вичислив у згаданій статі „Галицький Москаль Чарівник“ цілий ряд драматичних творів, переписаних рукою Петрушевича. Ось вони: „Intermezzo albo parafianin pierwszy raz w Berlinie, komedya w pięciu aktach“, „Czterdziestoletni kawaler, komedya w jednym akcie“, „Dwoch rywalów albo iaki oyciec, taki syn, komedya w czterech aktach“, „Dziedzictwo, komedya w jednym akcie“, „Niemy, komedya w jednym akcie“, „Umarł i ożenił się, komedya w jednym akcie“, „Powrót z Indyi albo rozumna kobieta, komedya w trzech aktach“. Наводжу навмисно сі заголовки, бо раз — се, можливо, частина репертуару початкових вистав у духовнім семінарі, а потім се частина тої літератури, з якої черпав Петрушевич поживу та брав взірці до своїх творів. Можливо також, що межі ними находять ся і його власні перерібки, бо приміром у згадуванім зборі „Teatr polski“ є також комедія „Umarł i ożenił się“ (VII т.) але в двох актах⁴⁾. В додатках друкую також його діяльотвану пародію ідиллі „Wasył, Kiryło i Fedko, Ekloga Moskiewska“, що зберігаєть ся у двох копіях, одній

¹⁾ Одна находить ся у бібліотеці Оссолінських у Львові, дві в університетській бібліотеці у Львові, а одну закупив варшавський збирач приповідок Бернфельд (Житє і Слово, т. II, Львів, 1894, ст. 440).

²⁾ Іван Ем. Левицький, op. cit. N. 1037.

³⁾ Іван Заневич — Літературні стремління галицьких Русинів 1772—1876. (Житє і Слово, т. II, ст. 442).

⁴⁾ Що Петрушевич був зазнайомлений з тим збором, доказом того вірші, виписані його рукою, з одної з опер у тім зборі. Се вірші „Každy, któremu się serce pali i Serce im przeszkód ma więcej“, які находять ся на 6 і 54 сторонах опери „Czekina albo cnotliwa panienska, opera z Włoskiego tłumaczona we trzech aktach. (Teatr polski, т. 54).

неповній, другій так само як перша, переписаній його рукою і повній, а яка (вона на мою думку є твором Петрушевича) навіть коли не походила би зпід пера Петрушевича, є інтересна як діяльої того роду, які відогравано в семінарі попри тяжші штуки і як парафраза звісної еклѳої Вергілія.

Галицьким „Москалем Чарівником“ назвав д-р Ів. Франко Петрушевичеву „Первописну Оперу Мужъ старій, жѳнка молода“. Ся назва говорить заравом про сюжет і зміст Петрушевичевої штуки. Д-р Франко відносить її на основі родинної традиції до 30 рр. На скільки сей здогад вірний, займу ся тим пізнійше при публікуванню польського оригіналу сеї штуки. Ту зазначу тільки, що польська рукопись має дату дуже виразну та певну: 1849 рік.

За те до половини 30 рр. треба віднести його панетірик „Жѳль Рѳскаго Люда за ѳго Імператорскимъ Величествомъ Францомъ І“, написаний 1835 або зарав наступаючого року. (Його подаю також у додатках тільки з уваги на час його написання). Невірно є твердження д-ра Франка, що деякі вірші Петрушевича друкувала „Галицька Зоря“ в 1848 р.¹⁾

Зрештою Петрушевич любив списувати всяку всячину латинською і польською мовою: пісні, вірші, лікарські поради, історичні звістки, граматичні замітки і розвідки (здасть ся до нього належать розвідочки: О Pisowni polskiej (N. 27) і О Rodzaiach Przypadkowanіu і Czasowanіu polskiem (N. 21), приповідки, байки, анекдоти, повістки — в роді тих, „яки не-нѳшни (sic) часописи подають для забави и науки читателей“. Один з таких збірників був в руках Омеляна Петрушевича, се „Radca domowy“, де подані способи лічення рїжних хороб у людей і домових звірят, господарські приписи, що дотикали садівництва, рільництва, городництва то що. Інші такі збірники находять ся в Антона Петрушевича.

Таксамо різнорідну велчину писав, а мало що друкував другий учасник семінарських вистав — Келестин (Долянянєнко) Скоморівський. Писав дуже багато, переважно оригінальних поезій. Є між тими поезіями багато „думок“, „од“, сонетів, парафраз, псалмів і молитов, далі байок, алєгорій, сатир

¹⁾ Пор. Галицький „Москаль Чарівник“. Між рукописями Петрушевича в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові находять ся іще „Пѳсны въ время ѳ. Автѳргіи (N. 23) і Пѳсненїя церковныя“. „Слово“ в день св. Онуфрія, Петра та Павла (N. 19).

і шарад. Перекладав на народню мову „Листи апостольські“ і „Діяння апостольські“ та німецький катехизм Леонгарда. Збирав також матеріали до словаря української мови, який був майже готовий¹⁾. Та все те лишило ся в рукописах, а надрукованого є дуже небагато. В 2 часті „В'янка“ помістив Іван Головацький на ст. 62—64 „Птиць-послы“ а про його звязь з польськими конспіраціями свідчить вірш „Na czest' bratej powerniwszych z niewoli 2 Bereznia 1848 (Wytajcie bratia! Anhelu pokoju, Szczo nesly switu luczy prawdy wiecznoj)²⁾. Крім того видав друком переклад трагедії Хомякова „Брмак“ неримованим п'ятистопним ямбом з великоруської мови 1849 р.³⁾. Перекладав також „Верховинців“ Корженьовського, та сей переклад затратив ся⁴⁾.

Драму „Карассу Górale“ Йосифа Корженьовського перекладав на українську мову також Микола Устиянович, без сумніву учасник семінарських вистав і для її популярности і ще більше з уваги на її предмет, який інтересував Устияновича. За переклад прийняв ся Устиянович іще 1849 р. і виконував свій переклад так, що ся драма подобала більше на український самостійний твір, ніж на переклад з польського. Очарований красою предмету, який був йому більше відомий, ніж Корженьовському, розширив „Верховинців“ до такого об'єму, що в оден вечір годі було представити їх на сцені. Тому нового перекладу сеї штуки, призначеної для нашої сцени, підняв ся пізніше Ксенофонт Климович⁵⁾. Але оригінальної штуки драматичної не полишив Устиянович по собі жадної так само, як Антін Могильницький і „руська трійця“: Шашкевич, Головацький і Вагилевич.

З ентузіазму галицьких Українців для новозаснованого театру в 1864 р. скористала вандрівна трупа польська Лобойка, яка крім звісної вже штуки-перерібки „На миловане нема силована“ давала також нужденні фабрикати иншого учасника семінарських вистав — Софрона де Витвицького, що ціле

¹⁾ Волод. Підмонастирський — Келестинь Скомор'івскій. Біографічна зам'ятка. (Зоря, 1886, ч. 20, ст. 339.

²⁾ Іван Ем. Левицький — Бібліографія, I, N. 485. Сей вірш передрукував д-р Ів. Франко в Зорі за 1886 р. ст. 339—340.

³⁾ Брмак, сумогляд в пяти д'їйствах м'брю сочиненія Хомякова Алекся. Перев'од на язык руській.

⁴⁾ В. Підмонастирський оп. сіт. ст. 339.

⁵⁾ Слово, 1864, ч. 29.

жите вмів впрошувати ся і випрошувати ся в різні табори. Вкінці, ставши послом до краєвого сойму, зачав накликувати „Do zgody! Bracia, do zgody! Щоби наглядно показати всім невірющим в його вимріяний ідеал, написав дві мєльодрами, в яких показав, що може „Myłost' i Zhoda“¹⁾, а які шкоди приносить „Bratnaja Nezhoda“²⁾. В обох них дїєві особи або просто говорять, або співають все одно з музикою чи без музики, як сам каже в текстї автор. Мимо запевнення, що мєльодрами написані в „czysto ruskim jazyci“, в них цілі лєтїони слів церковних, польських і т. д. Яка мова, така й правопись. Ті штуки наробили багацько шуму в сучасній польській пресї, але „Dziennik polski“, все таки, „co się tyczy wartości literackiej, rozbierać“ їх не думав. Не зробив вражіння на Витвицького й дотепний вислів Остапа Левицького, що з нагоди того, що „Myłost' i Zhoda“ посвячена автором „Pro przypomnieniu czest': Myłym rodymciam! także pro niezabud' młodych! mni wże mynuwszych lit i hadok J. W. Bolesławu hrabiomu z Duninów Borkowskiemu“, братови Лешка Борковського, автора славної „Сymbalady“, пригадав йому початок останньої поеми:

„Dziwował się miesiąc patrząc na świat z góry,
Na co Pan Bóg stworzył takie wielkie rury!“³⁾

Витвицький друкував далі свої елюкубрації і випустив у світ 1863 р. новий куріоз: „Dwa hołuby wodu pyłu, A dwa kołotyły. Narodnaja opera z 6 tańciami w II aktach. Ułożena z 12 żywych pisnej czysto ruskych. Koždyj akt kinczyt sia kozakom sławnoho Padury“. А хоч автор, як і в двох попередніх, заявив тут також на 59 ст., що „za wsi hadky pyśma seho pered c. k. ustawamy prawa prasowoho widpowidaje sam soboju jako poseł krajowyj“, все таки скажу кілька слів про сю штуку, щоби на тїм прикладї зїлюструвати спосіб констрування мєльодрами чи опери в Витвицького.

1) Повний заголовок: Myłost' i Zhoda, abo Winczanyje Helenny, kniahyni ruskoi, z Kazimiroм II. Sprawedywym, korołem polskim. Historyczno-lycarskaja Melodrama w 3. aktach. Lwów, 1862.

2) Bratnaja Nezhoda, abo Posmertni Dny Władymira Welykaho. Historyczno-lycarskaja Tragedja, w 4. aktach z XI. Stolicyja. Lwów, 1862.

3) Myłost' i Zhoda. S. Witwicki. Вечерницѣ, 1802, ч. 15, ст. 119.

Головна вартість сеї опери 12 українських народніх пісень¹⁾, до яких дібрав автор кілька осіб, неначе маріонеток, а ті особи, то solo, то в дуеті або й хором співають усі ті пісні одну за другою. Скінчивши одну пісню, діві особи поговорять трохи зі собою і накручують розмову так, аби можна було заспівати зараз наступаючу з черги пісню і так далі, а, розуміється, часом і потанцюють. Зміст опери побудував автор на отсих особах: закоханій парі, нещасливому суперникови, старому вітчимови, молодій мачосі, гуляючій з хлопцями, та трьох козаках. Молодий козак Гринь Заверуха любить сироту Гальку та має її обовільну любов. Але вітчим Гальки Стефан Хмура та його жінка й мачоха Гальки Ксенька не хочуть нічого знати про ту любов, бо задумали віддати Гальку за гордого богацького сина Андрія Жука. Се все одначе не перешкаджає в другім акті вітчимови і мачосі віддати Гальці її майно та дозволити на вінчанне з любленим козаком Гринем. Для товариства Гриня додані три українські козаки. Акція відбувається у сільськім гаю на подільсько-українським пограничю в новіших часах. І не штуки Витвицького, а українські пісні, українські танці і українські костюми в них стягали українську публику на вистави²⁾.

В додатку до „Dwa holuby“ заявив „Rusin zadumany“, що як дозволити йому здоровле, то видасть з кінцем року „zajmującą nieco rozprawę o Huculach t. j. o ich możebnem pochodzeniu, o ich mowie, zwyczajach, obyczajach, przesądach, o ich dobrej i złej stronie“. І дійсно 1863 появилася „Rys historyczny o Huculach“³⁾. Тут і додав географічну мапу гуцульської полони. Витвицький був парохом в Жабю і для фольклорної праці простиралося для нього широке поле.

¹⁾ Ось вони: 1) І звідси гора, і звідтам гора, 2) Ой в саді вишня — ой за садом дві, 3) Два голуби воду пили, 4) Перестань тужити, не тра нарікати, 5) Ти, дівчино, із Подоля, 6) І шумить і гудить, 7) Як мя ніч покрие, 8) Закотився місяць в хмари, 9) Бодай ся когут збудив, 10) Ой там під вишнею, там під черешнею, 11) Пливе човен води повен і 12) На долині при Чигрині.

²⁾ Слово, 1864, ч. 27.

³⁾ Ще в 1852 р. в Зорі Галицькій помістив він: „Статистическое обозрѣніе Гуцуловъ въ Коломыйскомъ округѣ со характеристикою ихъ“, ч. 54—56; пізнійше по виданню „Rysu historycznego o Huculach“ помістив ще в „Правді“ дві статейки з сеї области, а то „Якій крѣмъ иншихъ обхѣдъ весѣльный у княгини гуцульскихъ“, ч. 2 за 1868 р. і „Депо въ традиціи гуцульской“, ч. 7 і 8 за 1869 р.

Перші зародки своєї літературної творчості і популярності виніс з семінара й Рудольф Мох¹⁾, що вже між товаришами відзначався дотепом і вславився як актор у мужеських ролях в семінарі і пізніше в аматорських виставах. Перші виступи його на літературнім полі відносять до останнього року побуту в семінарі 1840 р., а друком випустив у світ свої панегірики та збірничок віршів гарною народньою мовою зараз 1841 р.²⁾ Але популярність серед галицьких Українців здобули йому не панегірики, яких не переставав писати ціле своє життя, але згадана збірка поезій (Мотыль) і драматичні твори та проповіднича діяльність, передовсім по місіях.

Його перша комедія „Справа в селі Клекотині“ була першою українською оригінальною комедією в австрійській Україні взагалі. Перед виходом у світ була звісна популярно під назвою „Сварка“. В листі з 16. IX 1848 р. просив Мох Якова Головацького не публікувати тої часті „Сварки“, яку вже переписав. Мох мав свій уклад, яким надіявся „що трохи допомогти нашим“. А поперед усього перестерігав Головацького, щоби його твір „безь вѣдомости Старшихъ“ появилася за границею³⁾. З того виходить, що Мох почав писати свою „Справу“, коли його звербовано до участі в виданні „Вѣнка“ та що Мохова комедія мала вийти в Відні. Помогти своїм хотів автор тим робом, що його твір мав бути сатирою на панщизняні порядки, як се стверджує також лист Йосафата Кобринського до Моха⁴⁾. Та сатиру на панське знущання над хлопом затемнюють карикатура й пияство, що роблять хлопів дурними й ледачими.

„Справа в селі Клекотині“ не є правильно збудованою драмою, нема тут поділу на акти, тільки зазначені відступи I, II, III, але все таки в живім діялоу змалював Мох випадки одного дня в галицько-українській селі за панщини — з його невідмінними додатками: війтом, присяжним, Жидами та вояками. Ціла подія відбувається у корчмі, та мимо того характерні й акція змалювані реально, нерозумно за грубо. До цілості достроюється гарна мова, повна народніх зворотів, і вірш гладкий

1) Біографічні дані в „Илюстрован. Календ. общ. им. Мих. Качков. за 1893“, ст. 93—99; Справа в селі Клекотині, Львів, 1900.

2) Пор. мою замітку „Із кореспонденції Р. Моха“ (Відбитка з „Записок Наук. Тов. ім. Шев.“, т. LXXXI) ст. 1—4.

3) Д-р К. Студинський, *op. cit.* ст. 204.

4) Із кореспонденції Р. Моха, ст. 11—13.

і досить плавний. Здаєть ся, що саме перерібку сеї комедії п. з. „Процixa“ грали аматори в Перемишлі, а потім український театр під дирекцією Бачинського.

Сатиричну закраску має й друга комедія Моха, згадана вже повище п. з. „Терпенъ — спасенъ“. В цілости видала її „Наука“ 1878 р. п. з. „Памятка 3. мая 1848“. Сей напрям слідний уже в самих назвах осіб, бо арендар названий — Ворон Пявка, возний — Потягайло, атамани — Карбач, Гризун, Лупник, писар — Вовколабеський, дяк — Грубогласник, господар — Гложен і т. д. Як обі повищі комедії, так і дальшу уложив віршами. Се — „Опікунство“, знане також з заголовка „Сиротинська опіка“, чотириактова комедія з якою виступив 1864 р. Як у попередній комедії, так і ту подія взята з 1848 р. Акція відбуваєть ся в селі Зашарганцях недалеко Львова. Дієвими особами виступають в „Опікунстві“: крім селян і громадської старшини мандатор, арендар, економ, дяк і лісничий, яким надав автор карикатурні імена. Та на сцені не побавила довго ся комедія задля її скучности, недостачі акції, широко розведеного оповідання, повного в фразові сентенції і мілкий дотеп. Як і попередні штуки — се більше самі діяльоти, а взагалі комедія не видержує критики¹⁾. Друком не видана.

Розголос в Галичині здобув собі передовсім своїми проповідями і як Наумович наслідком своїх популярних статей, оповідань то що, так Мох через свої проповіді, спеціально на місцях, був у своїм часі дуже популярним серед народніх мас. У галицько-українське письменство не вніс нічого трівого, все таки дав першу поважну пробу української комедії в Галичині, картину народніх мук за панщини, на свій час гарну й дуже читану. Стати справжнім драматургом йому не судило ся. Недоставало йому познайомлення з технікою драми та вчитання у взірцях ліпших драм. Тому й переіменив Мох драму в проповідь проти панства, з яким воював у проповідях більшу частину свого життя.

Ліпшою перерібкою, ніж „Козак і Охотник“ Айталовича, була перерібка Молієрової комедії „George Dandin“ п. з. „Гриць Мазниця“ иншого учасника семінарського театру, а се Івана Наумовича, що пробував потім сили і в оригінальних комедіях, прим. „Заручини на помацки“ і т. д., які позітали в рукописах. Перерібку „Гриць Мазницю“ надрукував Гушалевич

¹⁾ Слово, 1864, ч. 53 і 56; Слово, 1864, ч. 60. Зь Микулинець.

у Пчолі за 1849 р. Вона інтерна тим, що Наумович по-вкладав поміж поодинокі акти ліричні вставки. Сю перерібку представлено в київськiм театрі, де публіка приняла її з великим вдоволенням¹⁾.

Залюбованне до драматичних творів виніс із мурів семінара також Гнат Якимович, що був там 1849 р. як ученик семої класи. Почав літературну діяльність від казок, брав участь в акції виочищення східнього обряду від латинських примішок, а як одушевлений у свій час аматорськими представленнями питомець, а може й актор повитав радо гадку Лаврівського заснувати у Львові український театр. Коли додати до того ще часті нарікання на вбожество репертуару й пригадати давню думку Трещаківського про вартість оброблення в драматичній формі теми про дівчину з Рогатина, то й мати мемо в головній основі ієнезу його „Роксоляни“, напис. 1865 р. Поводження „Роксоляни“ на сцені зразу, а мабуть і невдоволення, що драма не одержала премії, о яку компетував Якимович, заставило його писати другу драму, а радше перекладати чи перероблювати її з якогось чужого оригіналу. Се був Буонаротті. Між тим прийшли загальні збори „Матиці“, на яких вела ся горяча дебата, яку мову ввести в видання, а 1866 р. стали Українці в одній хвилині Великоросами... Приклонник мови „Історії“ Шараневича потрібував ступити оден крок дальше, щоби опинити ся поруч Качковського та за його намовою і гроші вийшов у світ „Одисей на острові Аета“.

Спілка з обединителями з одного боку, а ворожі напади на нього передовсім з українофільського табору з другого, дали йому причину пожалувати ся на „гоненія“ перед дирекцією імператорських театрів у Петербурзі і післати туди свою штуку, якою уже більше не хотіла одушевляти ся його вітчизна. Та „Роксоляна“ принесла йому з Петербурга тільки докір, що він не пише „великоруською мовою, тільки галицько-руським нарічем“ і рішаючу для нього опінію, що в нього нема драматичного хисту, тільки нахил до ліризму. Засоромлений побачив тепер, якою мовою говорили до нього парохіяни, коли приходили за орудкою, він став прислухувати ся, якою гарною мовою співає його нарід пісні, і написав такою мовою вірш „Річка домашня“ (1870). Що більше він став навіть оборонцем народньої мови, а проти своїх і чужих критиків відізвав ся

¹⁾ Галицька Зоря, 1850, ч. 97, ст. 619.

сумним голосом у „Пеальмах“ і шукав розради в Божої Матери, складаючи в її честь пісню.

Знаний уже нам учасник семінарського театру й перекладчик „Згубленої дитини“ переклав у Відні 1852 р. на народню мову зі сербської Дюрковича „Пяницю“¹⁾, видану десять ліг пізнійше в Перемишлі. Сю комедію у двох діях грав також театр Лобойка²⁾. З інших визначнійших колишніх питомців і акторів згадаю ще двох.) Перший з них приляг до народовецького тaborу — се Василь Ільницький, що на конкурс, розписаний комітетом українського театру 1864 р., написав історичну трагедію в 5 діях „Настася“ (Львів, 1872). Другий автор популярної довгий час пісні „Мир вам, братя!“ — Іван Гушалевич, якого мєльодрами тільки ті удержали ся довший час на сцені, що до них доробив музику талановитий композитор Михайло Вербицький, також учасник семінарських вистав. Завдяки музиці Вербицького стягали українську публіку: „Сельскіи плеинипотенты“ (1870) і „Подгоряне“ (1879). За те не мали поводження: „Обманъ очей“ (1865) і „Знесенє панщини“.

Усе вище сказане кидає з малими виїмками гарне світло на участь українського духовенства в початках галицько-українського відродження. З невеличкими виїмками воно спочивало в їх руках. І не може бути й двох гадок, що доля відродження української нації в Галичині була би посувала ся иншим шляхом, якби таки свої люди з властію в руках, консисторії з митрополитами і єпископами на переді, не були ломили життя молодих людей, як се зробили з Маркіяном Шашкевичем, Іваном Вагилевичем, Антоном Могилянницьким, Миколою Устияновичем, Осипом Лозинським і з цілими десятками інших людей доброї волі, що рвали ся до праці. Не вдоволивши ся тим, подали консисторії руки антинародньому напрямови серед галицьких Українців і спільно з ним працювали над приспаннем відродженої нації. Сі два чинники поклали свою важку руку й на імпровізовані аматорські вистави кінця 40 рр., вони й заснітили на довгий час також постійну українську сцену, засновану при львівській „Руській Бесіді“ 1864 р.

1) Рукопись находить ся в бібліотечі „Народного Дому“ у Львові LV, 1.

2) Слово, 1864, ч. 28, ст. 150.

ДОДАТКИ.

I. З паперів Стефана Петрушевича.

1. Uroczystość obżynu albo Zrazek Sielanki 1802.

W Mieście na Lutni grałem Meżów Cnoty, — a.

We wsi do fletu nabrałem ochoty.

I do tąd rymom mało znane dzieło

Zaczynam śpiewać; choć początek wzięło,

Zapewnie razem ze swoim Narodem,

Czego myśl prosta jasnym jest dowodem.

Bo czy się wita, czy żegna z zagonem,

Zawsze Natury odzywa się tonem

Ruska Dżiewoja. Czy gdy dożnie lanu,

Niosąc na głowie wianek swemu Panu:

Zawsze piosneczkę, bez sztucznego składu

Nóci, dżierząc się przyrodzenia śladu.

Obżynek tedy, czyli wianek pieję — b.

I całą sprawę, co się przy tym dzieje.

Nie wiem, dla czego, Moj Poprzednicy, — c.

Śpiewając otem co robią Rolnicy.

Te uroczystość całkiem opuścili?

Czy znać by fletni mej honor zrobili?

Czemuż Ich łatwość dla mnie nie została?

Aby pieśń moja, jch pieśniom zrównała.

Kto wie? ten spadek może mnie spłynął,

Na to umyślnie — bym wieśniakiem słynął?

Zacznę więc nócić, pod słomianym szczytem,

Choć wiem, że trudno zostać Teokrytem. — d.

Muzo! Lecz niety, co opiewasz walkę, — e.

Lecz Ty Wieśniaczko! co uczysz Menalkę — f.

Jak piosnki składać, dla Fillidy krasney,

Udzielmi mowy, szczerey, prostey, jasney!

Niech ja opowiem, jak na końcu żniwa,

Nóci przy wianku, Fesia urodziwa? — g.

Jak Jwasiowi Cycała Maryna,

Śpiewa z Hanuską, gdy zagon dożyna?

Jak potém Fesi uwieńczywszy skronie,

Jdąc spiewają, w jedném gronie?
Jak Ona pyszna, wszędzie przodek trzyma.
Obok Niey družki: Tłustotyła Chyma,
Hoża Melanka, wstydliva Parasia,
Piękna Olenia, i rumiana Hasia!
Tuż Pažia z Xenią obie czarno-okie.
Nastia zaś z Tańką obiedwie wysokie.
Reszta zaś mniejszych idą poza družki,
Swojej Kniahyni, niby wierne służki. — h.
Jak w drodze Panu, jak Pani spiewają
Jak już przed progiem, gdy wieniec oddają?
Słowem; niech powiem z początku do końca,
Te uroczystość; którey zachod słońca,
Bywa początkiem: a końcem świtanie,
Gdy Dźiedzic hojny, ma w tym podobanie.
I kontent z tego; że młodzież wesola
Wybija hopki, wiodąc szum do koła. — i.
Kogoż albowiem widok ten niewzruszy?
Chyba człowieka krzemienistey duszy —
Bo któż (далі недостає одної картки).
Już podzielono, czym prędzey zagony
Każdy ciekawie patrzy z ktorey strony —
I kiedy Feśnia wkażesię na Niwie?
Aby zaczęła swą ręką szczęśliwie, — g.
Wielekroć zażnie nikt się nie skaliczy.
Raz się trafiło, że w tłoce niebyła,
W ten czas podobno u Popa tłoczyła:
Bo ona często coś tam nadskakuje,
Boday na jesień slubu niestarguje.
Nastia wysoka zaczynała zniwo,
Sobie i drugim była nieszczęśliwą.
Ledwie co doszli połowę stajania, — r.
Całą zapaskę podarła Parania,
Na drobne szmatki, zawiązując palce,
Wszędzie krew była, właśnie jak po walce.
Wręście i ona blisko Połudenska, — s.
Urznęła palec, poniey zaś Olenka,
Choć, jak mówiła, nigdy nie pamięta,
Ażeby sierpem została zarznięta.
Parobcy nawet byli skaliczeni,
Chociaż i z kosą i z sierpem ćwiczeni,

Nie każda Dziewka wszędzie jest szczęśliwa,
Jedna do tańcu, a druga do żniwa,
Tak Nastia w karczynie ponieważ wysoka,
Wszystkim Parobkom nauprzod wpada w oko. — t.
Fesia na Niwie nad wszystkie przodkuje:
Że zaś jest małą rzadko więc tancuje.
Biegnie już Fesia aż się zadyszała,
Coż to ci? krzykną, czyś tak długo spała?
Jużeśmy chcieli ślać po Ciebie Hankę,
Ot mi wybaczcie, brałam Malowankę — u.
Wszak wicie dobrze: że poniesę wianek,
Darmo poyść brudno przed Pana na ganek.
A jak słyżałam: że procz Jegomości,
Będzie i Jmość, przytym wiele gości.
A Nasza Jmość powiada: że ludzie
Mówią, ładacą Dziewka, która w brudzie,
Bo pilna fartuch co tydzień wypierze,
I choć ubogą, czystą się ubierze.
Wtém zażnie zagon, aż natychmiast właśnie
Jak kiedy Owczarz puha w wieczor trzaśnie,
Owce na wyskok biegną do koszary,
Tak tu z sierpami, czy młody, czy stary.
Na wyskok poydzie, wszyscy bowiem chcieli,
Aby na wieczor skrzypce w dworze mieli.
Attaman z tyłu tylko pomrukiwał,
Podparłszy brodę na lasce się kiwał
Nie rzekł żadnemu, nie postaway dali!
Bo go snopami w moment obkidali.
Haśka mu nawet ta Dziewka zuchwała,
Kilka raz piosnkę wszczepliwą zapiąła
„Oy wże soneńko na wysokim derewi,
Attamanowy, bolaczka na czerewi“
A on ją przecie i razu niesłyszał,
Drzymał zapewnie, bo się coś kołysał,
Przyszło południe, każdy do tlómoka,
Wnet Połudenek zjedli w mgnieniu oka
Żaden źniec nie łągł do odpoczywania, — w.
Bo jeszcze było żąc do pół stajania:
Procz tego wszyscy zarówno pragnęli,
Aby się z żniwem za wezasu zwinęli.
Iżby czas dłuższy, został do Ochoty,

Całą noc tańczyć grzechem jest z Soboty,
Duchowny w Cerkwi, nieraz to powiada,
Kto leniuch w służbie Bożej, temu Biada!
Zatém w Niedziele służby słuchać trzeba,
Kto chce dla siebie łaskawe mieć Nieba.
Żną więc skwapliwie — aż niedługim czasem,
Dybie Stach z skrzypkiem przynim Maćko z basem:
Z tyłu syn Maćka Bartek liżie mały,
Aż się pochylił dzwigając Cymbały.
Siadłszy na snopach zaczęli grać skocznie,
W tym i Hanuśka swoją piosnkę pocznie
„Oy do końca zahonońku do końca,
Nayże my pidem do domońku za sońcia“.
Maruńka równym głosem Jey odpowie,
Swoją piosneczką piejąc Jwasiowi.
„Do końca do końca zahonońku pleskaty,
Oy oraw tebe Jwaseńko wusaty,
Do końca do końca zahonońku wużeńki,
Oy oraw tebe Jwaseńko myleńki,
Do końca do końca zahonońku korodki, (sic)
Oy oraw tebe Jwaseńko sołodki“.
Jwaś słuchając pomiarkował snadnie
Czemu Maryna śpiewamu tak ładnie
Oto ażeby w niej się rozmiłował,
A procz Niey z żadną szumu nietańcował.
Inne swym równie Mołoycom znak dały,
Aby się w Dworze przy tańcu poznały.
Tak z ochoceni przez grę i śpiewania,
Nieznacznie przyszli do końca stajania.
Już słońce siebie i cień powiększało
Czynnemu światu pauzę zwiastowało:
Gdy złożył radę Attaman z Polowym,
I rzekł „kobiety! idźcie ku Domowym,
Wszak macie Dziaćki i bydełko w Domu,
Gospodarz w polu niema doyrzeć komu
Drobniejsza czeladź niechay niosą snopy
A wy Parobcy kładcie rzędem kopy
Dziewoy zaś kilka niechay wiernie plotą
Tak się uwiniem prędzey z swą robotą“.
Jeszcze Attaman nieskończył t(e)y mowy
Kazdy rzecz swoją zrobił de połowy

Dobroć ich Pana słodziła (słodziła) robotę
 Miłość ku niemu ostryła ochotę.
 Bo miłość skora, niewola leniwa
 Ta z śmiechem robi, ta złami się z liwa,
 I aniey tę prawdę doświadczenie wyzna,
 Tedzień (?) ochota, to tydzień pańszczyzna.
 Dziewoje (Далі недостає).

Писано на трьох чвертках сірого аркушевого паперу.

2. Wasyl, Kiryło i Fedko.

Ekloga Moskiewska.

Wasyl.

Sliczna zima nadeszła, swiat okryły s(z)rony
 Kiryło tysię kulisz i nos twoy czerwony,
 Lecz gdy rokosznie leżąc nad tym zmarzłym brzegiem,
 Pasiesz Capy, gryzące mech pod gę(s)tym sniegiem,
 Powiedz, jakieś ich dostał, komu je ukradłeś?

Kiryło.

O jaki z ciebie durak! bynajmniy niezgadłeś.
 Nie tylko te dwa capy, ale co jedynie
 Miłym mi jest na świecie te nadobne świnię.
 Nie ukradłem, lecz wierz mi, pomiędzy sąsiady
 Wygrałem od Mużykow, spiewając w zakłady.
 Ale ty jakieś przyszedł do tego kozucha,
 Zapewne od jakiegoś ukradł go pastucha?

Wasyl.

Nie tylko kozuch, ale i pierczatek¹⁾ para,
 Za me pieśni wygrane wczoray od Makara.

Kiryło.

Lziesz Wasylu, wiem dobrze, że spiewać nieumiesz.
 Mylisz się bardzo, jesli okpic mię rozumiesz.

Wasyl.

Ja gdy nucę me pieśni zlatują się sowy,
 I wzdychają żałośnie rozrzewnione krowy.

Kiryło.

A ja gdy spiewam na tej błotnistey dolinie,
 Kozy beczeć przestają, i słuchają świnię.

¹⁾ pierczatki -- rękawice.

W a s y l.

Jeżeli prawda żeś taki śpiewak zawołany,
Sprobuymy się tu razem piejąc naprzemiany;
Ja stawię wkład sukę czerwono strokatą,
Ogon ma zakręcony i uszy kosmate,
Dwa razy na rok szczeniąt dwadzieścioro rodzi,
I równie przednie w sankach i w chomencie chodzi;
Do niey garnek dodaję i garnek niepusty,
Ale pełny otrębi i kisley kapusty,
Ty co stawisz Kiryło?

Kiryło.

Rzecz naydroższą w świecie,
Ukochaną mą świnię o wyniosłym grzbiecie;
Nie masz nad nią piękniejszey, w całej naszej trzodzie,
Siostra moja codziennie doi ją w ogrodzie
A choc część mleka pije, z reszty robi masło,
Przecież swinia jest zawsze i piękną i spastą;
Do niey przydam koryto obite żelazem,
W nim i pasterz i swinia będą jedli razem.

W a s y l.

Jam już gotow do sporu, ty nadstawiaj ucha,

Kiryło.

I ia gotow śpiewać, lecz niech nas kto słucha.

W a s y l.

Oto właśnie nasz Fedko gnoy wywozi z chlewa;
Niech on słucha, niech powie, kto znas lepiej śpiewa.

Fedko.

Śpiewajcie, siądźmi razem natym miękkim śniegu.
Teraz słońce ma tylko dwie godziny biegu,
I niewylazi nigdy z mglistego obłoku
Teraz przyjemna zima, słodka pora roku;
Ach patrzcie, jak wspaniale śniegię zewsząd sypie,
Z jak łagodnem odgłosem pod nogami skrzypie,
Jak na ziemi panuje lubość jakaś cicha,
Jak wdzięcznym mrozem cała natura oddycha;
Korzystajcie z tych słodkich darow przyrodzenia,
I na przemiany wasze zaczynajcie pienia.

W a s y l.

Mikoła świat ten stworzył, Mikoła nim rządzi;
Mikoła co mię lubi, niech me pieśni sądzi.

Kiryło.

I mnie Mikoła lubi, ja go wiecznie chwale;
I co dzień dużo łożowych swieczek przed nim palę.

Wasyl.

W innych krajach po wiosnie lato następuje;
U nas roskoszna zima bez przerwy panuje.

Kiryło.

Gdzie indziej czystych zdrojow kwiaty szpecą brzegi;
U nas stokroc piękniejsze i lody i śniegi.

Wasyl.

Luba moja Gawryłka, przecudney urody;
Milszą mi jest nad śniegi i nad same lody.

Kiryło.

Lubię z rana kapustę, kwas gdy wznidyą zorze;
Ale Jewuszkę moje lubię w każdej porze.

Wasyl.

Gdy włapiach i koszuli wyidzie ma kochanka,
Piękniejszego na świecie nieuyrzysz bałwanka,
Chwyta za serca kształtem swojej szerokości,
I psy gdy ją postrzegą, szekają z radości.

Kiryło.

Luba Jewuszka kiedy prać idzie po wody,
I czerwone jej ręce nabrzmieją jak kłody,
Ochocza, nie ustaje w przyjemnej robocie,
Ale sapie jak świnia, gdy uwięźnie w błocie.

Wasyl.

Gawryłka ma jest równie grzeczną jak wesolą,
Raz gdym spał, twarz gorącą oblała mi smolą.

Kiryło.

Równa wesołość moję napada Jewuszkę,
Raz włożyła mi iża pod samą staruszkę.

Wasyl.

Co drogiego Jewuszcze niosę na ofiarę,
Młodych niedzwiadkow wlesie, kiedym znalazł parę;
Dałem jej, ona wzięwszy stworzenia nadobne
Kocham je rzekła, bo są do ciebie podobne.

Kiryło.

Jam gotow mey Jewuszcze, dać życia połowę,
Dziś gdym jej przyniosł w sosnie wygnieźdzoną sowę,

Będe ja rzekła, sama karmiła myszami,
Bo ciebie przypomina czuciem i wdziękami.

W a s y l.

Patrz jak moy kiernoz chudy, jak mu widać kości,
Pasterz i trzoda razem wyszli od miłości.

K i r y ł o.

Moja suka już więcej trzech dni jak niemoczy:
Urzekły ją podobno Czarownicy oczy.

W a s y l.

Zgadnij a do zakładu coś jeszcze przyłożę,
Wiele tysięcy palek soltat (sic) wytrwać może?

K i r y ł o.

Zgadnij, a do zakładu coś jeszcze przyłożę:
Wiele garcy gorzałki Moskal wypić może?

F e d k o.

Przeście z rownym smakiem obaście spiewali,
Oba jesteście lepsi, obaście wygrali:
Ty Wasylku z korytem zabierz świnie tłąstą,
Ty zas Kyrýło sukę i garnek z kapustą.
Ale już nietoperze spiewają łagodnie,
Już noc, czas do jam naszych powracać swobodnie,
Okryci dymem, zjadłszy kapusty zkrupami,
Leżeć będziem na piecu do gory brzuchami.

3. HE!

Rubaw muž drowa pry kuchni,
Jak sia czasto to traflaje;
Szczu sokierow z hory dmuchny
To He! zawsze powtoraje.

Żinka pylne to zwazala
Czemu, recze, He! wzdechaje?
Żebyś luba, o tim znała,
He! syl daje, i klyn pchaje.

Weczer pryszow, siw na ławi,
Zaczaw żinku obnymaty:
Żinka mowyt, pry ti sprawi,
Musysz znów He! powtoraty.

Iakaś Żinko, nawidzena,
 Tym He! darmo sył mnożyty:
 Boś ty dawno rozkolena,
 Łatwo można, kłyn włożyty.

4. Дѣвка парѣбка проклинає.

Дѣвка зпарѣбкомъ трыдни ся любили
 Потѣмся зсобоувъ, чогось посварили
 Якъ то звичайне зчелядю буває,
 Єдно дрѣгого заразъ проклинає
 Наша ся дѣвка дѣже розлостила,
 На чѣмъ свѣтъ стоить парѣбка ганьбила,
 Бодай холошнѣ, зтебе в таньци зпали
 Бодай всѣ люде, тебе висѣмѣвали,
 Бодаєсь любивъ, а небѣвъ любленій
 Бодаєсь бѣгавъ, іакъ бикъ навѣдженій
 Бодай сѣ оушнѣвъ, на ірмаркѣ вмѣстѣ,
 Бодайти жиди, дали палиць двѣстѣ.
 Бодайтѣ звергла, вболото кобила,
 Бодайтѣ жадна дѣвка нелюбила,
 Бодаєсь влѣсѣ, всѣхій пень завадѣ(ивѣ)
 Бодаєсь дѣда слѣпного проваднѣвъ
 Бодаєсь сѣ женивъ, де кѣри непѣють
 Поцѣлій ночи, де вѣтри не вѣють.
 Бодаєсь носивъ режѣнь побѣленій
 Бодаєсь нѣвъ паску, а не пѣдголеній
 Бодайтѣ жѣнка лопатою била,
 Бодай до тебе, рѣкъ неговорила,
 Бодай тѣ кѣри, насѣтѣю запѣли
 Б(о)дай тѣ блохи зблѣщцѣами ѣли
 Бодай ти сѣна, на весѣ нестало
 Бодаѣсь вѣдавъ несолене сало.
 Бодаєсь блѣдивъ, збиравши орѣхѣ
 Бодай на тебе капало во стрѣхѣ
 (здѣточокъ немалесь потѣхѣ)
 Бодайтѣ фибра, потраѣсла три роки
 Бодай на тебе кричали сороки
 Бодай безкѣ злѣи пси тѣ опали
 Бодай на тобѣ сорочкѣ подрали.
 (Бодайтѣ злѣпси, безкѣ опали
 Бодайтѣ пѣвки, ввѣдѣ повѣсали)

Бодайт^а лихѣ ганьбили невѣсти
 Бода(й) на хрїстинахъ, немавесь де сѣсти
 Бодаесь ѣхавъ, а немавъ дороги
 Бодаесь пробивъ, на терни(ц)ѣ ноги.
 Бодайти вхатѣ неб^ѣло спокою,
 Бодаесь дармо все махавъ косою,
 Бодайти жѣнка горшкомъ лобъ розбила,
 Бодайти щодень пероги варила.
 Бодаесь ш^ѣкавъ, а немѣгъ знайти.
 Бодаесь нѣгди, немавъ вѣдпочинк^ѣ
 Бодай жидѣвки, шарпали наринк^ѣ
 Бодайт^а ввечеръ, напала слѣпота,
 Бодаесь бл^ѣдивъ, коло свого плота,
 Врештѣ незнаю — що маю казати
 На що ти було мене покѣдати
 Чижъ я тебе вѣрне нелюбила,
 Я са без тридни зтобовъ несварила,
 А ты менѣ тикавъ, я тобѣ выкала,
 Кѣлько разъ тебе, до обѣдъ кликала.
 И такъ са зновъ зсобою погодили
 Якъ перше б^ѣло, такъ зновса любили.

Бодайт^а дѣвка пританьци повер(г)ла,
 Бодайти жѣнка, послубѣ ѣмерла,
 Бодаесь ходивъ якъ цанъ збородою
 Бодасъ водвѣрокъ вдаривъ головою,
 Бодай т^а пчола в самій нѣсѣ вк^ѣсила,
 Бодай ти языкъ показала мила
 Бодайс^а женивъ якъ чжѣль покропивѣ.
 Бодай на тебе знало три дивѣ.
 Бодаесь упавъ вцѣрквѣ на порозѣ
 Бодай комарѣ к^ѣсали т^а вловѣ.
 Бодаесь пердн^ѣвъ якъ прїйдешъ сватати
 Бодай ты мила жѣтловъ гнала взати.
 Бодай на нивѣ десь сѣ^ѣвъ пшеницю
 Бодаесь самъ позбиравъ метлицю.
 Бодаесь ѣдивѣ, завше по болотѣ,
 Бодаесь сл^ѣживъ лихий голотѣ.
 Бодасса нѣгди, не мѣгъ оженити
 Бодасъ до смерти все м^ѣсѣвъ сл^ѣжити.
 Такъ то са завше меже людми дѣе
 Кто кого любить, томъ жавше (sic) пѣе.

Писано кирилицею.

5. Мсрашокъ и Мсха.

Мсха здибала Мсрашка въ работѣ,
 Йкъ ты працюешъ неборачко впотѣ
 Чому и вольна работи незнаю,
 Де менѣ любо тамъ собѣ лѣтаю,
 В церквѣ, костелѣ, иа всюди бсваю,
 Часомъ цареви на носѣ сѣдаю,
 Нѣхто ми пѣчо за тое песмѣ казати
 Йксжъ ты можешъ вполю роскошъ мати?
 Твоей роскоши, не ваздрошъ тобѣ,
 Й цѣле лѣто ношъ ѣдло собѣ,
 На зимъ, абымъ спокойне си жила,
 Втеплѣ хатинѣ котршъ си зробила,
 Й такъ нехочъ ти дармо лѣтаешъ
 А прійде зима, та пѣчо немаєшъ.
 В мене достатокъ есть рѣжного ѣдла,
 Бо и не хочу бсти якъ ты пѣдла,
 Йкъ позимнѣ ѣсти пѣцъ немаєшъ
 Самашъ видѣла — на лайнѣ сѣдаешъ
 А морозъ стисне, ты далѣ до шпары
 Ажъ та слонѣчко, ро(в)парить на ыры
 Отъ нехвалиса жесь така лѣнсьѣ
 Такто Мсрашокъ, мовивъ правдъ мсѣ.
 Непотреба са лѣнив(с)твомъ хвалити
 Подлсгъ силъ своихъ найлсдше робити.
 Писано кирилицею.

6. Пѣсня Родыннаа.

Попрыздили, Сыноке и Дочки,
 Бъразъ зъ мален'кими, дѣвчати, штрочки:
 Цѣлаа моа люблаа родына,
 Ахъ якъ цаслыка дла мене година!
 Йкъ са маете, що оувасъ слыхати,
 Чи са вамъ добре дѣе коло хати?
 Дѣти здорови, и вса хсдобина,
 Чи здоровен'ка ваша челадина?
 Эй! хвала Богъ, всѣмо здоровен'ки,
 И дѣти нашк, вѣдльнѣ и мален'ки;
 Хсдока также; челадка весола,
 Всѣмо здоровы, и людъ на школа.

Теперь сѣдайте, радомъ на школо,
 Поговорѣмо, шире ѣ весоло;
 Такъ ѣкъ въ родинѣ най милость панѣ,
 Най намъ незгода, ѣдности непеѣ.

Рѣки вась наши, всѣхъ выколисали,
 Очи не ѣднѣ ночен'кѣ неспали;
 За тоѣ маемъ, тѣю надгородѣ,
 Жесьмо дождали, розличного родѣ.

Оубажте собѣ, мой милі дѣти!
 Ёкъ менѣ мило звамы тѣ сидѣти;
 Гдѣ меже родомъ згода мѣсце маѣ,
 Тамъ то ѣ шастѣ завше прикѣваѣ.

Шанѣйте людей, вѣдете шановнѣ,
 Вѣдете мати, всѣ сѣдини повнѣ;
 Всѣ мы братами, всѣ ѣдного родѣ,
 Ношоужъ пріймати, до себѣ незгодѣ?

Ѣстисѣ придасть, котромѣсь згрѣшити,
 Томѣ мѣдрѣйшій повиненъ простити;
 Космо всѣ брата, любѣмѣсь взаемнѣ,
 Вѣдѣ намъ жытѣ, на свѣтѣкѣ пріемнѣ.

Веселѣмосѣ всѣ пры кѣпѣк нынѣ!
 Богъ вѣдѣ знами, ѣ при всѣй родинѣ;
 Ёкъ сѣ вѣдемо, всѣ разомъ кохати,
 Шаслывость знами вѣдѣ прѣвѣвати.

Исходѣтисѣ всѣ сосѣды милі,
 Быстисѣ знами разомъ веселили;
 Богъ то вѣе знаѣ, чи вѣдѣтъ насѣ дѣти,
 Дрѣгой гостини, разомъ тѣ видѣти.

Черствѣкі сыли насѣ вѣе покѣдають,
 Тѣла сѣ наши до земли згинають;
 Суднакѣ весело вѣдемо вмерали,
 Бо сѣ намъ дѣти, добрен'кѣ оудали.

Сынове мой часѣ сѣ розѣхати,
 Каждомѣ зѣ Богомъ, до своѣй хати;
 Годѣ тѣ, годѣ знами сѣ пѣтити,
 Ёдѣтъ до домѣ, бо треба робити.

ДѢТИ.

Теперьъ съ разомъ въ порядокъ шыкѣймо,
 О́тца и́ Матѣрѣ вѣски поцюаѣймо;
 Такса всѣмъ треба намъ оупокорыти,
 Родычи вѣдѣтъ насъ благословыти.

Бѣтъ то и́стинна по всѣмъ свѣтѣк знана,
 И въ свѣтыхъ книгахъ стоить написана:
 „Благодать ѡтцевъ дома оутверждаетъ.
 Клятва Матерна, домъ и́зкорыняетъ“.

Фортуни, щастѣ, вамъ неможемъ дати,
 О́ тое треба вамъ Бога благати:
 Тнако можемо вамъ того жичити,
 Бысте щасливо могли въ свѣтѣк жити.

ВОНЬКИ.

Ахъ! нашъ Дѣдню! мы твой воньки,
 Положи на насъ просимъ свои рѣски;
 Бысмо тѣ также могли паматати,
 И нашимъ дѣтемъ, тое повѣдати.

ДѢДЪ.

Най вамъ Богъ дѣе! в наоуцѣк поспѣхъс,
 Бысте Родычемъ, принесли потѣхъс;
 Икс и́ маю — ѡ то съ старайте,
 Бога съ бойте — бляжнѣго кохайте.

7. ЖѢЛЪ

Рускаго Люда за Ёго И́(м)ператорскимъ Величествомъ
 ФРАНЦОМЪ I.
 Цѣсаромъ Австрійскимъ, Царемъ Галицкимъ 1835. Рокъ
 мѣа Марта Оуспшымыъ.

Сѣмно вють дзвони, снѣжнѣй Карпатъ дрѣж(и)тъ,
 Сань, Бѣгъ и́ Днѣстеръ смѣтнѣс вѣсть розносатъ;
 Францъ цѣсаръ оумеръ! по церквахъ голосатъ,
 Людъ рускѣй плаче — и́ жалосно тѣжитъ.

Ахъ! оумеръ-оумеръ! О́тець всѣмъ любимый,
 Плачѣтъ народи, хотъ в'рожной порадъ,
 Бо всѣ щасливо жили в' братнѣй згодъ,
 Жалю, нашъ жалю — в' вѣкъ неоутолимый.

Сорокъ три лѣта, давѣ МѸ Богѣ владѣти,
 Б' наибольшой вѣрѣ, витримавѣ статичнѣ,
 Подѣ ЁГѦ вермомѣ (sic), жанисмо безпечнѣ;
 Онѣ намѣ вѣвѣ Ѧтецѣ, мы ЁГО дѣти.

Такого Царѣ, вѣк намѣ задростіли,
 Й свои ЁГѦ, синовско кохали,
 Бѣк ГѦ Монархы, Ѧ(т)цемѣ називали,
 Б' цѣлкѣ Европѣ, каждомѣ вѣвѣ мѣли;

Ктожѣ незаплаче, по такоуѣ стратѣ?
 При ЁГѦ тронѣ. Милость, правда стали,
 Каждомѣ рѣвно, слѣшность ѡдавали,
 Б' мѣстахѣ, селахѣ, палацахѣ, й хатѣ.

ЁГѦ, к'намѣ люковѣ, зѣ жітїомѣ неоѣстала,
 Бѣдѣчи кѣ неѣкѣ, меже свѣтыхѣ лики
 Прирекѣ просити, Благавѣ Бладники;
 Йѣвы цѣсливость, все знамы мѣшкала.

Люковѣ за люковѣ — навзаемѣ ѡдаймо —
 Покѣ Богѣ сѣгѣ, позволитѣ намѣ свѣта,
 ФРАНЦІШКѣ, Бѣчна памѣть все спѣккаймо,
 Й ФЕРДИНАНДѣ, люковѣ, Многаа лѣта!

Стеф. Пієтровшевичѣ.

II. Драма Коцебу в перекладі Василя Ковальського.

ЗГУБЛЕНА ДИТИНА

Драма въ I подѣлѣ (актѣ) въ нѣмецкого.

2 стор.

О с о б ы :

Грабя Муве (Староста).
 Михайло, его старый слуга.
 Иванъ, хлопъ (Володимирѣ).
 Олена, его жѣнка.
 Дмитрунь, ихъ сынѣ, хлопецъ 6 до 8 лѣтъ мающіи.

3 стор.

Зрѣлище передставляе полонину (вѣдне мѣстце) въ лѣсѣ великомѣ, въ далека чути шумѣ великои рѣки — ѡдепѣ берегѣ тои рѣки видко.

ПОЯВЪ I.

(Дмитрунь, спить при великомъ камени на берегѣ близько воды).
Грабя Музе (входитъ сквапливо и обырае ся съ надзвичайною дикостевъ).

Грабя Музе. Тутки сумно и ђдлюдно, жадного человекѣка нога ту ся незблукѣе — на тымъ мѣсци хочу умерати! ту най дикѣ звѣри тѣло мое мертве розшарпають! (роззирае ся наоколо) -- густѣи лѣсь всюда, жадной хаты поблискѣ, лише вуглерска куна димить зъ далека — вѣтеръ гонить димомъ къ менѣ. Тымъ лѣпше, то и тамъ ледве учують выстрѣль — жадна прихильностъ людзка годину мою смерти непродовжитъ. Правда! мой слугѣ! мой вѣрнѣи Михайло! они будутъ сквапливо мене шукати! али далеко ђдъ моего палацу загнало мене сумѣне на неходими дороги! Тутъ хѣба опришки вѣтикающи ђдъ солныця знайти мене можуть, а не мой Михайло, котрѣи зъ супокойнимъ побожнимъ лицемъ що днини, такъ якъ въ Неделѣ до Церкви цѣлыи долгѣи вѣкъ свѣи провадитъ! (4 стор.) Такъ далеко зъ тобовъ прѣйшло маючыи и вѣдъ всѣхъ лѣблении Старосто Грабѣ Музе! Твое остатне жиченъе самохотна смерть, и спочинокъ твоего тѣла въ далекѣмъ ђдлюднимъ лѣмѣ, на ђсиннимъ звелимъ листѣ!... До чого тутъ ще бесѣди! Менѣ вже неба призначили конецъ (виімае пѣстоле зъ кешенѣ) Тихо! що тамъ шелеститъ въ лѣсѣ? чы и ту менѣ треба ђдъ прикрихъ свѣдкѣвъ вѣткати? Наи пѣмста пѣрве!... той старѣи въ слѣдъ за мновь иде... Михайле! ходи но! що ты тутъ робишь? чого ты приходишь?

ПОЯВЪ II.

Михайло и Грабя Музе.

Михайло. Бою ся дуже о моего доброго пана.

Грабя Музе. Иди но небоже! я хочу ту самъ бути — передъ вечеромъ абись чекавъ на мене въ дворѣ... но! а ты не зрозумѣвъ. иди! я тобѣ кажу!

Михайло. Панае! робѣтъ зъ мновь що хочете, али нинѣ не вступилю ся ђдъ Васѣ.

Гр. Музе. Чисъ ошалѣвъ? що ты собѣ гадаешъ?

Михайло. Он я добре видѣвъ, вѣчора цѣлыи вечеръ... заразъ якъ поховали Вашего (5 стор.) сина азъ до опѣвночи...

Гр. Музе. Щось такъ видѣвъ?

Михайло. Якъ Панъ въ ночи страшливо, смутно разъ вразъ во своихъ покояхъ ходили! на мене якъ-смѣ ѣдло прилѣсъ крикнули — и ѣдло назадъ взети казали; по тому кѣлка картѣвъ написали — записували... а потому...

Гр. Музе. Та що потому?

Михайло. Потому п'єстолю набивали килею — (кулею).

Гр. Музе. Дурноватїи человекче! чижъ ты мене першїи разъ въ твоимъ житїѣ видѣвъ листи пишучого, и п'єстолю набивающого хоцьбы и кулею?

Михайло. Такъ ще нѣколи невидѣв'ємъ — наипустна рѣчь отримусь якесь значенъе черезъ способъ, якъ мы ю робимо!

Гр. Музе. А тиж можешъ ся дивувати? если я звичаїни (sic) работи вчера тобѣ дивнимъ способомъ робивъ? Вотець, котрїи вчера своего сина одинака поховавъ?

Михайло. Сина?... негїв'яйте ся на старого слугу, же ѡнъ отверто до Васъ говоритъ. Сина! котрїи Вамъ лише журу и гривоту все робивъ.

Гр. Музе. Хоцьбы и такъ! при журахъ (6 стор.) и гривотахъ була и надѣя; ѡнъ бы ся бувъ може поправивъ? Теперь вже не маю жадной жури и гривоти, алеж'и жадной надѣи!!

Михайло. Жадной надѣи?!

Гр. Музе. Я старецъ надъ гробомъ, мою єдину дитину оплакував'ємъ — Жадной!

Михайло. Вашу єдину дитину?

Гр. Музе. Хочешъ менѣ ще впоминати.

Михайло. Ѡдъ того я старїи слуга далекии! Нѣколимъ неспоминавъ того нещасливого, которогосьте ѡдъ себе ѡдогнали. — Але ниїѣ, коли смерть Васъ остатной помочи въ старости, а Вашому Йїю и Вашому маєткови наслѣдника позбавила — ниїѣ хочу, хоць несъм'єливо протѣвъ Вашего неублаганного заказу, першїи разъ всп'ємнути о добримъ Вашомъ (Иванѣ)! (Владимиръ).

Гр. Музе. (зъ гѣркою (sic) жаломъ (sic), самъ до себе). Ахъ! мѡи добрїи (Иване)! Владимире! (sic)

Михайло. Призв'єтъ го назадъ до своего сердца и своего дому.

Гр. Музе. Якъ ты все зблагливо вимисль'єшъ и пригадуєшъ умисне, абы мене ще гѣрше болѣло! Я его друливъ въ нужду... Ахъ ѡнъ вже певне давно вмеръ!

Михайло. Нѣ! я не вѣру тому и нехочу (7 стор.) вѣрити, въ тоту поплоньтану вѣдомѣсть, щосьте передъ 5 роками о нимъ мали. Я не сьмїю казати, що гадаю!

Гр. Музе. Кажї!... Ты гадаєшъ що тая вѣсть була змислена ѡдъ его брата, котрїи теперечка умеръ?

Михайло. Такъ Пане! (Иванѣ) Владимиръ цѣлимъ сердцемъ полюбилъ уцїиву дѣвчину — Вамъ ся того не сподобало, бо Вы великимъ Паномъ а она хлопка! Вы хотѣли зъ великого роду мати невѣстку — Вы ему заказували — ѡнъ бувъ взаємне ѡдъ неи любленїи —

Вы его одогнали, а онъ прїимивъ ся борше нужди мѣзероти, якъ свое дѣвче покѣнути! Менѣ сердце ворожить, що онъ жїе! певно жїе!

Гр. Музе. Хоцьбы и такъ було, же мои синъ помершїи а его братъ змисливъ, абы го пѣлкомъ зъ мои души оддалити, и абы мой матокъ собѣ забезпечити — хоцьбы и такъ було, шо онъ ще тогди живѣ. Припустѣмъ того, що тая цнотлива дѣвчина, для котрой онъ моего матку, благословенства и достойности зрекълъ ся, же тота мовѣ дѣвчина вѣстала черезъ сѣлюбнїи звязокъ его жѣнковѣ. Возмѣмъ и тоє за правду, же онъ довго зъ нею зносивъ мѣзерїю и недостатокъ, али вже 5 рокѣвъ тому! Онъ любивши ю не (8 стор.) мѣгъ витримати видѣти ю въ голодѣ, нуждѣ и нещастю, черезъ пѣлїи тои часѣ! тото сторгало его жите... ахъ! вѣрѣ менѣ онъ вже давно вмерѣ.

Михайло. Мої дорогїи Пане! для чого хочете передъ мною таѣти? Вы сами масте надѣю, же онъ прїиде!

Гр. Музе. Я?

Михайло. Межи тими листами, котрїи Вы вчера въ ноци писали — и которї мене такъ несупокояѣ є оденъ листъ пѣдписани до Ивана, сына Вашого черезъ Васѣ блукаючого ся.

Гр. Музе. А ты ся важивъ пѣти до мого габѣвету!

Михайло. Тамъ було все поотвиране, а любовъ зъ боязневъ на много ся одважує.

Гр. Музе. Досить! Ты маєшь добру волю. Пѣзнаю я тоє! и ты видишь тото добре зъ мои терпеливости, зъ якою я тебе слушаю, тобѣ вѣдновѣдаю на рѣчи, котрїи не кождому вѣльно... али теперечка зѣставъ мене самого!

Михайло. Нѣ! пѣколи того неучинїю.

Гр. Музе. Я тобѣ розказую!

Михайло. Першїи разѣ въ моемъ житїю (9 стор.) мушу Вамъ непослушнїимъ бути. Высьте набите пѣстоле до кешей сховали! Хотите пипѣ безъ мене бути, то мусити мене забити!

Гр. Музе. Ино набите пѣстоле робитъ тебе такъ неспокоиннїмъ о мене?

Михайло. На що Вамъ го треба? нема ту жаднихъ розбѣннїковъ въ тѣмъ лѣсѣ?

Гр. Музе. (по якимись часѣ) То правда! нехочу Тобѣ перечити, гадка абимъ ся застрѣливъ була въ мои головѣ. Али гадка єно. Чы хочишь менѣ тото за провину взяти? Заслѣпленнїи думовѣ Отець! котрїи невинного и доброго сына дармо въ свѣтъ друливъ, абы всѣ свой дѣстатки другому роспустникови и невячному дати. Скараннїи Отець! видѣвши якъ черезъ тоє ставъ ся головнїимъ поводомъ до розпусти и смерти другого сына? Каюшїи ся Отець! котрїи межи гробами своихъ

синівъ стоятъ, що ихъ може самъ забивъ и поховавъ? Ждломъ роздерти Отець! которіи теперечка самъ оденъ на свѣтъ въ старости къ своему словами скропленному гробови ся зближує, такіи подлий Отець! не вартъ жадного помилованя и милосердія! такіи Отець лишъ того вартъ, аби заразы ту трупомъ леживъ! Такъ я си гадавъ мои любіи Михаиле, (10 стор.) якъ-емъ нинѣ вишовъ зъ мого палацу. Али теперь снакше ся стало! красна днина, вспаняле (sic) соньце, ладно обя(с)нене квѣтками поле, кличуть мене назадъ до жита. На! маешъ пѣстоле, ђддаю го тобѣ, будь супокойнимъ (дає му пѣстоле).

Михаило. (Вѣдбераючи). Дякую Богу!

Гр. Музе. А теперь зѡставъ мене на часъ самого въ тымъ лѣсѣ — ёго понурѣсть є менѣ теперь потрібна. Шумъ тихъ ялицъ доскитъ великою води, най огонь моего болю охолодитъ. Иди! иди! мой добрий Михаиле! Михаиле. (Воплиivosti) Може Вы мене старого челоувѣка хочете ошукати?

Гр. Музе. Я тобѣ ђддавъ пѣстоле въ руки. Видишь супокой на моемъ лиці — щожъ хочешъ бѡльше? иди!

Михаило. Я слухаю (самъ до себе) али далеко не пѣду!

ПОЯВЪ Ш.

Грабя и Дмитрунь (спюччи).

Гр. Музе. Нарештѣ пѣшовъ вже! лехковѣрний! то ще едно наше добро що того непотребного дарунку якимъ є наше жите нѣхто неможе ни забаронити побути ся — една дорога провадитъ насъ на сеи свѣтъ, а тисечъ випроваджує зъ него на тамтой — Иди небоже и сохрани ховай (11 стор.) тото пѣстоле у себе. Я скочу въ глубинь води, и збуду ся того тягару, якимъ є жите мое для мене на завше! борзо — нимъ єнша гадка надѣйде (бѣжить до води и зобачивъ спечого Дмитруне). Що то є? дитина! спеча дитина? такъ блиско надъ берегомъ води! Ахъ! оно може ся лехко втопити! Щожъ то мене обходити має. Щасливый, кого смертъ въ дитинчимъ вѣку обиме аби ся нѣколи до сего нуждного жита непробудивъ (хоче скакати и застанавяєся [ся] надъ дитиновъ) якимъ то ладнымъ хлопчикъ! якъ его лице пріємно къ менѣ обернене — якъ ђнъ ту пріишовъ? що менѣ до того (хочетъ скакати въ воду). Лѣпше най ёго въ передъ уратую ђдъ пригоди нимъ ся самъ утопю. Здає ся якъ бы тяжки снѣ мавъ! може его родичи шукають го? Али що я говорю? Чого тутъ стою, дальше въ свою дорогу вѣчности! (хочи іти къ водѣ) тимчасомъ кличе Дмитрунь скрѣзь сонъ) Татуню! Гр.: Що за голось учуло мое серце, голось Отця! чы ся насмѣває той хлопчина зъ мене тымъ иміомъ, котрого вже немаю?

Дмитрунь. (въ присоню виставляє руки) ходѣтъ д' мовѣ!

Гр. Музе. (варушенны) хоче ити до дитини а потому рантомъ одвертае ся. (12 стор.) Дурный человек! та ѓнь не гадае о тобѣ, не до тебе витягае свои руки. Єншій образъ передставляе ся въ его души. Я бимъ го єно настрашивъ — на передь!... що мене обходить дитина?

Дмитрунь (въ просоню) не иди!

Гр. Музе. Яке чубо (sic, чудо) нинѣ Панъ Богъ во мною робить? Добре! я его збуджу, ѓнь боляливо буде ѓдъ мене утѣкати, того мене угпѣвае, и такъ збуду ся голосу мого сердца, котрїи помимо моеи волѣ ватримуе мене на тиль мѣсьць (будить Дмитруна) вставаи хлопче!

Дмитрунь (отвирае очи, и усмѣхае ся до Грабіого).

Гр. Музе. ѐнь ся усмѣхае!... дивно... вставаи!...

Дмитрунь. (Встае и дивить ся здумѣло наоколо).

Гр. Музе. Якъ ты ту прїшовъ?

Дмитрунь. Я незнаю! а нѣ... знаю. Вивѣрку хотѣв-емъ зловити, а она скакала зъ дерева на дерево, а я бѣгъ за нею ѓдъ дерева до дерева, а потому... а потому... втѣкла бѣда... таи ся змеркло, а я такъ ся змучивъ бувъ!

(13 стор.) Гр. Музе. Тасъ ту легъ спати?

Дмитрунь. А не я ще багато плакавъ, хотѣв-емъ до дому, до Мами до Тата, али незнаю дороги — такъ-емъ голосно плакавъ, (хотѣв-емъ) кликаемъ Мамо! Тату! али не знаю чому они ся невѣдзвали — потому була нѣчь, а я ся дуже боявъ, дуже, дуже! кликати вжемъ бѣльше немѣгъ, а якъ зробило ся темно, то я тихо сидѣвъ, бомя ся боявъ, а потому нарештѣ заснуемъ.

Гр. Музе. А що будешъ теперечки робити?

Дмитрунь. Си теперъ днина, таи Вы коло мене, я ся вже небою!

Гр. Музе. А мене ся небоишь?

Дмитрунь. Васъ? та чого? Або Вы нелюбите мого Тата? всѣ люди его любять?

Гр. Музе. А ктожь твої Тато?

Дмитрунь. Всѣ сосѣди называють го добримъ сосѣдомъ, якъ го здибають на улицѣ, або якъ до насъ поприходять, то кажутъ: Слава Йесу Христу! якъ ся маєте добрїи сосѣдо?

Гр. Музе. Та не має єншого име?

Дмитрунь. Я не знаю.

Гр. Музе. А якъ ты ся називашъ?

Дмитрунь. Я Дмитруню...

Гр. Музе. А де мешкае твої ѐтець?

Дмитрунь. Коло церкви такои заразъ, бо видко церковь, въ маленьки хатчинѣ, де телетко (14 стор.) бѣгае, тамъ черешнѣ передъ

в'їкнами. О! въ насъ багато сливокъ, одна яблїнка черешне... он я голодень, дуже голодний! дайте менї їсти, прошу Васъ!

Гр. Музе. Я нїчого немаю.

Дмитрунь. То попровадьте мене швидко до моєи мами!

Гр. Музе. Иди! ты вже знайдешь дорогу. Я тутки мушу бути.

Дмитрунь (обзирає ся). Якїжъ ту дерева? а якъ много, самї ялицї, таи скрухъ — а кудажь ту дорога? покажїть менї прошу Васъ — запровадьте мене до мами, она Вамъ дуже ладно подякує.

Гр. Музе. А твоя мати также такъ добра якъ твої отецъ?

Дмитрунь. О ще лїпша — Тато часомъ буває смутний, а тогди мама буває веселїша ажъ Тато ся засмїють.

Гр. Музе. А чомужь твої Тато смутний?

Дмитрунь. Я не знаю.

Гр. Музе. А вы бїднї?

Дмитрунь. О мы! ми їмо молочну кашу — на светїи вечерь пече мама плацки, а на великоднї с'вята велику пасху и поросє — ахъ якїи же я голодень! дайте менї що їсти.

Гр. Музе. Я не маю нїчого.

(16 стор.) Дмитрунь. Ахъ мой Боже! то запровадьте мене до дому. Вы такъ поважнїи старїи Пань — а мама менї казала, абы старихъ людей шанувати, любити. Видите! Я Васъ ся небою, я Васъ люблю! не воставляйте мене самого въ тимъ лїсї (цїлує Грабїого въ руку и солодко притулує ся до него).

Гр. Музе. (розчулений) Ктожь скаже що дїти не мають жадной оборони? плач(ливый и просячий) голосъ, то є незвitezена оборона! для чогожь не маю на годину маленьку одложити смерть мою, абы щїастье и утїху вчинити нещастливимъ родичамъ, котрїи може жадной бїльше лише тоту одну дитину мають (до хлопця) а масшь ты ще якїи сестри або братя?

Дмитрунь. А не! Я маму просивъ, абы менї сестру дарували, а мама мене неслухають.

Гр. Музе. Єно одну дитину мають! въ якимъ страху твои родичи були цїлу нїчь.

Дмитрунь. Або я ту цїлу нїчь бувъ?

Гр. Музе. Цїлу нїчь! а теперь вже полудне (sic).

Дмитрунь. Ахъ бїйте ся Бога! прошу Васъ ведїть мене швидко до дому — я маю два ладнї голубчики и одну кїточку и козетку, я Вамъ того дарую, а Вы можете своїмъ дїтямъ дати.

Гр. Музе. Мойшъ дїтемъ? (помїрковавши ся) добре Дмитруню є тебе попроваджу, будемъ (16 стор.) шукати твоєи хати, а знаєшь ты въ которого ты боку прїшовъ?

Дмитрунь. Вѣдь тамти! бо на тймъ великимъ деревѣ сидѣла вивѣрка.

Гр. Музе. То ходѣмъ тамтуда — али впередъ — то може далеко, а ты голодинь.

Дмитрунь. Дуже голодинь.

Гр. Музе. То ходѣмъ до той вуглярской буди, тамъ хлѣба и молока достанемо.

Дмитрунь. Али такъ! хлѣба и молока, али я не маю за що купити.

Гр. Музе. Ходи я тобѣ купию...

Дмитрунь. (розвеселены) Чуете! яки Вы добріи. Я буду Васъ разъ вразъ любити — и все дѣйше любити... а якъ я вѣрсту а Вы будете дуже старіи, такъ що неможете сами ходити, то Васъ всюди буду провадити.

Гр. Музе. (притулює го до себе) Зробившись такъ?

Дмитрунь. Зробію... певне (sic) зробію.

Гр. Музе. Ходи моя люба дитино ходи! (Провадити его — зрѣлище якимъ часъ зѣстане (sic) порежне — музика показує страшливу прихлѣбсть).

Появъ IV.

(17 стор.)

ПОЯВЪ IV.

Олена — Иванъ.

Олена (sic) (сама — зблѣдомъ лицемъ, розчухранимъ волосомъ на головѣ, слабимъ крокомъ надходить зъ противной стороны лѣса). Неможу дальше ити! немаю голосу кликати!... неможу ся поступити (паде пѣдъ дерево) Боже! Боже! слы немаю мои дитини знати, позволю абимъ на тймъ мѣсци умерла.

Иванъ (въ далекии ѓдлеглости кличе) Дмитруню!

Олена. Здає ся менѣ, же ктось кличе —

Иванъ. (по хвилѣ трохи блиише кличе) Дмитруню!

Олена. (силує ся на дармо встати) То имя мои дитини!

Иванъ (по хвилѣ ще блиише) Дмитруню!

Олена (паде на задѣ) Ахъ! то голосъ моего человекъ, то и ѓнь его не знаишовъ? Мѣи бѣль, мѣи смутокъ взмагає ся що хвиля.

ПОЯВЪ V.

Олена — Иванъ.

Иванъ (приходить ставши надъ берегомъ води кличе) Дмитруню! (зобачивши Олену) Олено! ты тутки?

Олена. Не могламъ дальше.

(18 стор.) Иванъ. Не знаишлась жадного слѣду?

Олена. А булабимъ тутки?

Иванъ. Ахъ! и я надаремне шукавемъ. — Цѣлыи лѣсъ сходив-емъ. — Всѣ звѣри моимъ кликаніомъ розполошив-емъ — всѣ лѣди звабив-емъ. Нѣхто незнае де ся подѣвъ.

Олена. (зъ остатечнимъ боліомъ розпачи) Онъ трупомъ лежить въ лѣсъ або въ водѣ. . наветъ поховати неможно.

Иванъ. Біи ся Бога Олено! не трать надѣи, ще доби нема якъ ся згубивъ. Я пѣду въ той бѣкъ лѣса; тамъ надъ берегомъ багато слѣмакѣвъ, може тамъ де є, ты будь ту, докѣ ся неверну — біи ся Бога памятан абисъ тутки була.

Олена. Та видишь що мушу бути, хоцьбимъ нехотѣла.

Иванъ. Побѣжу до води — моли ся тимъ часомъ до Бога.

ПОЯВЪ VI.

Олена сама.

Олена. Молити ся? я сно ще стогнати можу... и якїже бы бувъ Богъ еслибы незмѣренни болѣ матери менше у него значивъ одъ молитви?! Якъ ту всю наоколо мене нечуле для мене — наветъ мѣи добрыи человекъ такъ зимныи! Онъ може ще чѣсъ рахувати?! (19 стор.) и каже, ще доби нема якъ ся згубивъ мѣи хлопецъ!... ахъ! я вѣчностъ цѣлу переплакаламъ одъ того чѣсу якъ го невиджу!

ПОЯВЪ VII.

Михайло — Олена.

Михайло. Добра жѣнко невидѣлисте ту въ томъ мѣсци моего старого Пана?

Олена. Нѣ! а Вы невидѣли малого хлопця?

Михайло. Нѣ! (самъ до себя) (sic) Боже! я вѣ такъ довго самого зѣоставивъ — куда онъ пѣшовъ?

Олена. Онъ умеръ!

Михайло. Мѣи панъ умеръ?

Олена. Ахъ! Я не знаю вашего Пана! я нещаслива мати згубиламъ дитину мою! моего Дмитруне нема! немаю болѣше дѣтїи! сно одну дитину маламъ! — тога умерла! Если трохи милосердія въ души маєшь, забїи мене! забїи человекѣ!!!

Михайло. Бѣдна жѣнко!... Нове нещастье куда ся оберну... тамъ безъ надѣи старецъ... ту въ розпачи зѣстаюча мати! Обовезокъ и любовь ближнего тегне мя зъ одѣси и затримує мене тутки!

Олена. Иди одъ мене! если немаєшь ножи житье менѣ одоймити, то лишн мя саму!...

(20 стор.)

ПОЯВЪ VIII.

Грабѣя Музе. Дмитринь (sic) и передїишїи.

Дмитрунь (зъ далека кричить) тамъ! тамъ!

Олена. Га!... що то було?

Дмитрунь (бѣжить до матери) Мамо! Мамо!

Олена (сидючи пѣдъ деревомъ, обѣймає и тисне го до грудїи, єи утѣха помѣшана зъ шалєньствомъ... дивить ся дико... и зновъ цѣловъ силово тисне го до себе).

Дмитрунь. Мамо! ты мене тиснешь.

Олена (пустила дитину, потому обѣимила дерево геибы вмлѣла... взноєть руки свої до неба и кричить): Боже! Боже! я!... я!... (геибы нежива паде пѣдъ дерево).

Дмитрунь. Мамо а Вы хорѣ? а Вамъ жѣлѣ за мною?! Мамо негїѣванте ся на мене... я вже коло Васъ, здорови...

Михайло. Богу дякую ласкавыи Пане що Васъ знаходжу.

Грабїя Музе. (дивячи ся на Олену и Дмитрунѣ мовить до Михайла) тихо! тихо!

Олена. Моє любко! я тебе зновъ маю! нап теперъ моя хата горить, нап градъ пустошить моє збѣже -- я недбаю, коли Ты маю, мѣн Дмитруню! моє любо! моє житѣ! моє все!

Дмитрунь. А где тато?

(21 стор.) Грабѣя Музе. (самъ до себе) Яка приємна добра жїнка.

Дмитрунь. Тои Мамо добрїи старїи панѣ давъ менѣ вѣсти и хотѣвъ мене до дому вєсти.

Олена. (складає руки) Я Вамъ не встанѣ подекувати! тога втѣха котрусьте менѣ зробили є для Васъ достатечною надгородою.

Грабѣя Музе. Вы незнаете жїнка добра кил'ко я тои дитинѣ винишъ? Она собѣ заслужила въ мене, абимъ ю любивъ, дуже любивъ -- Она бы могла мене на ново зъ житїомъ моимъ повднати. Слухайте! я Вамъ скажу одну рѣчь! я маючїи Боярѣ, немаю жадних дѣтїи и жаднихъ крєвнихъ, дайте менѣ того хлопца, виховаю го и ущасливю.

Олена. Я? Вамъ мою дитину дати?

Гр. Музе. Прїиму ю за своїмъ и цѣлыи запишу маєтокъ.

Олена. (обєимила дитину руками, боязливо) Чы є якїи маєтокъ въ свѣтѣ, за котрой правдива мати, може своїмъ дитину дати?

Гр. Музе. Я богатїи человекъ, якъ жемъ дуже бѣднїи (о нещасливїи).

Дмитрунь. Тои старїи человекъ мѣгбы ся до нашего седа спровадити.

Гр. Музе. Хотѣвбисъ того Дмитруню?

Дмитрунъ. И ще якъ? Вы були такъ добри для мене, я бимъ бувъ на вѣки для Васъ добримъ.

(22 стор.) Гр. Музе. Добрїи, любїи хлопче! то все ѓдно, чы Вы до мене або я до Васъ. Поговорю зъ твоимъ ѐтцемъ. Де Вашъ чоловікъ?

Олена. Ахъ Боже! Дмитруню! твои отецъ ще тебе тязько шукае, пѣшовъ туди якъ тотѣ скали (иде до берега) Иване!

Гр. Музе. (самъ до себе) Иване!

Олена. (махае хустковъ) Иване! Иване!

Гр. Музе. (зѓстхнувши) такъ ся називавъ вѣгнаны ѓдъ мене синъ мой!

Олена. (дивить ся въ тамту сторону) ѐнъ иде, якъ борзо иде!

Дмитрунъ. (бѣжить напротѣвъ) Тату! тату!

Олена. Вже догонивъ! ахъ яка утѣха!

ПОЯВЪ ІХ.

Иванъ и переднїпшїи.

Иванъ (несе Дмитрунѣ на рукахъ) Отъ є! є нашъ хлопчикъ, о Боже! (пѣдоимає го до гори).

Гр. Музе. (зобачивши Ивана кричить) мѓи синъ!!!

Иванъ. (дивить ся на Грабїю до вѣги геиби остовпѣлыи, кинувши дитину матери на руки — Грабїю до нѓгъ) мѓи Отче!

Олена. Що то є?

Михаило. Богу наи буде хвала.

(23 стор.) Гр. Музе. Иване!

Иванъ. Тато! ахъ мой Тато!

Гр. Музе. То твоя жѣнка и твоя дитина?

Иванъ. Моя жѣнка и моя дитина.

Гр. Музе. (розп(р)остирає руки) Мѓи сину!

Иванъ. Могу ся до Васъ притулити?

Гр. Музе. До моего сердца (обїмає го) Ты мѓи синъ, моя ѓдна дитина! Твої братъ вмеръ! я бувемъ немылосердны на тебе — немѓг-емъ того ѓджѣлувати! ѓдъ самобїдства уратовала мене твои дитина — моего сина дитина бувъ мой ангелъ хранитель! (до Олени) не будь такъ боязлива добра жѣнка! може твої чоловікъ що страшливого Тобѣ о менѣ повѣдавъ? ходѣтъ! ще можу все тото направити.

Олена (дуже бояжливо) Грабїю!

Гр. Музе. Кличъ мене ѓтцемъ! Тато кажи менѣ! Га! Я зновъ ѓтцемъ, дайте менѣ дитину на руку, абимъ го поблагословивъ.

Иванъ. Тату! слѓвъ ту бракує.

Дмитрунь. Мамо! а тои старїи добрыи пань мої дѣдунѣ? по видѣте якъ то добре (sic) же я за вивѣрковъ побѣгъ, та знапшовъ-емъ дѣдунѣ, я знапшовъ его.

(24 стор.) Гр. Музе. (въ серединѣ дѣтей) Зъ розпачи шукавъ-емъ смерти, а л'убовъ дитя дозволила знати менѣ жите (обіймає и дитє) Боже! ктож' тебе ту не пѣзнає!?

Конець.

Прем.: Аби тои штуцѣ лѣпше рускихъ характерѣвъ надати, треба би ведя'а того вданя Грабїого на газду богатого, або на бояра перемѣнити.

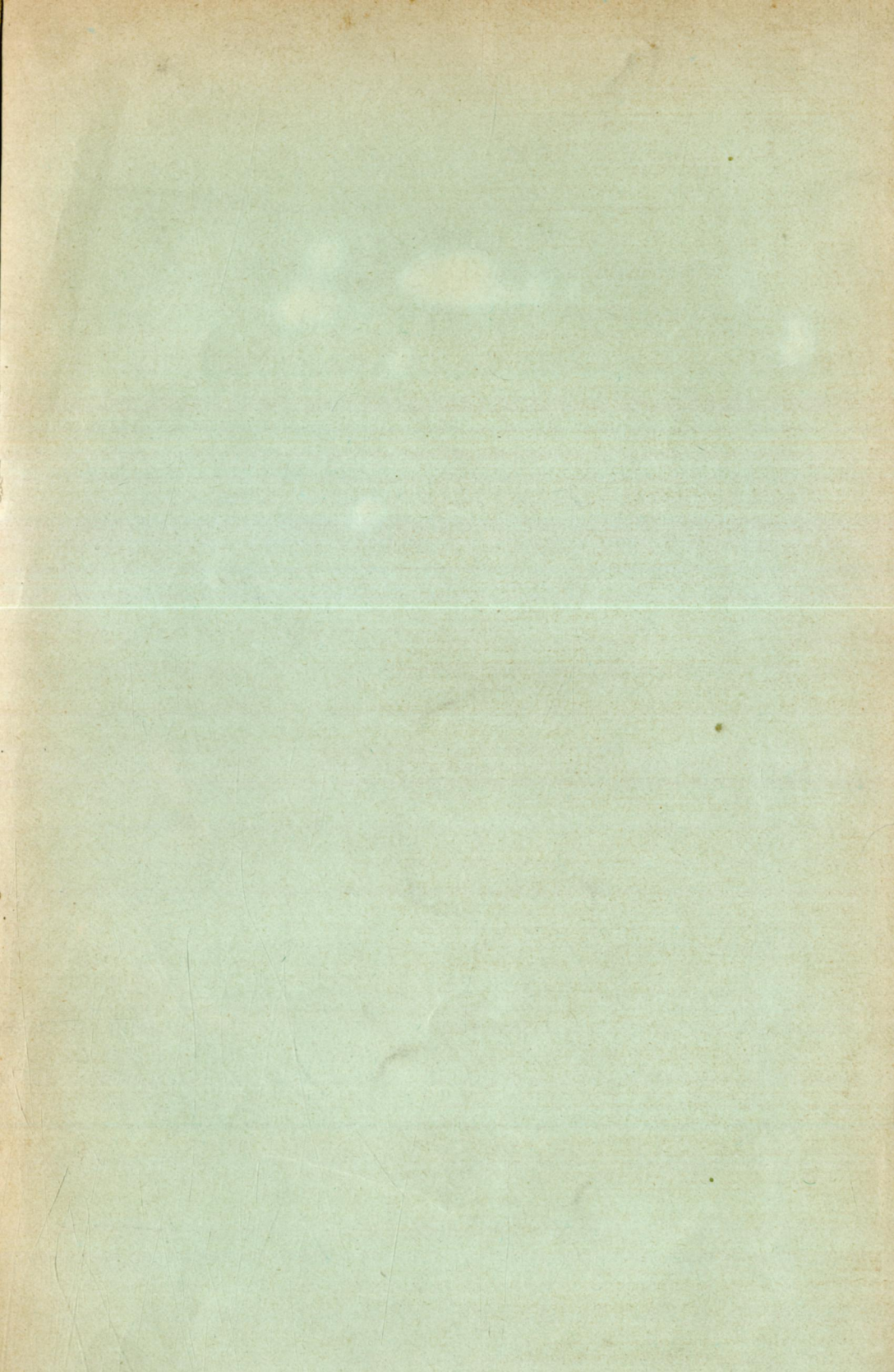
В. Ковальскій.

Прем. Той драмать ѡдограли Питомци Семі. руск. по первыи разъ на дни 13/25-го Лѣтого 1849 въ Сем. руск. и закончили живо-образцемъ (табльо), представляючимъ освободженъ Руси — смотри Зори ч. 17 стор. 100.

Бібліотека Нар. Дому у Львові N. LV 2.

П О Х И Б К И.

На ст. 4 2 стр. з гори зам. Пяткевич має бути Пяткевич
 „ „ 6 10 „ „ „ „ взяла „ „ взяв

B-562

2003

322304

B 562